

Нові матеріяли про Ів. Франка.

Іван Франко—найвизначніша постать не тільки в українській літературі, але в українській культурі взагалі. Немає такої галузі в українській культурі, до якої-б не приклав він своїх невтомних рук. І не тільки в історії нашого народу, але і в історії всього людства мало знайдеться таких прикладів працьовитости, якою відзначався Іван Франко.

З приводу його смерті в українській пресі було подано таку загальну характеристику його діяльності: «Какое богатство мысли и чувства сияло за челом этого чувствительного человека! Все, чем интересовался человеческий дух на протяжении столетий и тысячелетий своего развития; все чем жили и живут народы и племена всех частей света, все возможные области жизни и мысли—для всего этого горела пламенным интересом душа Франка».

Таку високу загальну оцінку Франка зробила українська преса в день його смерті 1916 року. Але тепер уже настав час і для докладнішого наукового вивчення життя і творчости Франка.

Про Франка вже написано чимало, але все то здебільшого ювілейні статті та привітальні замітки,—повної, вичерпної характеристики життя й творчости Ів. Франка ми ще й досі не маємо. Не зібрано і не опубліковано ще й досі і його всього листування, яке має надзвичайно велике значіння для розуміння його творчости, настроїв,—тим паче, що Франко взагалі був скупуватий на біографічні відомости.

Багато цінного й нового біографічного матеріялу мають у собі неопубліковані ще листи Ів. Франка до Олени Пчілки, що зараз переходять в Полтавському Центральному Пролетарському Музеї.

В цих листах Франко, між иншим, каже, що листування для нього було свого роду наркотика, «средством на забуття», великі дози якого він приймає, щоб хоч на хвилину одвести душу, забути, втекти від сумної дійсности. А ця дійсність це, як він пише, вічна гризня, роздражнення, вічні уколи з різних боків, підозрівання та очернювання, психопатія, якої він і на хвилину не може позбутися. І часто доходило до того, каже Франко, що сидиш-сидиш—і починаєш писати листи до осіб фантастичних і про справи зовсім фантастичні, щоб тільки втекти від власних думок та нервів.

Але листування з О. Пчілкою для Франка не було занаркотик, а як він сам каже,—«покріплення», бо в ньому дуже багато говорить про близьку й дорогу йому людину Б.—брата О. Пчілки, М. Драгоманова.

Вплив М. Драгоманова на Ів. Франка і взагалі на культурний і політичний розвиток Галичини був надзвичайно великий. Емігрувавши року 1876-го з російської України в Галичину, Драгоманов розпочав там

енергійну боротьбу з консервативно-клерикальною реакцією, що виявлялася в вузько-національному шовінізмі серед поляків та в москвофільстві й українофільстві (народовці) серед русинів.

Різниця між останніми двома партіями була та, що москвофіли обстоювали одноплеменність українського народу з російським і тяжили до Москви та її порядків, вживаючи в своїй пресі так званого «язичія» — мішанини української, московської, церковно-слов'янської та польської мов. Українофіли тужили за Україною, якої не знали, зітхали за її минулим, але в своїх виданнях додержувалися народньої мови й були прихильники поміркованого демократизму.

Інтереси як тих, так і других були далекі від живих інтересів народніх мас. Опріч суперечок, що оберталися навколо мови й обряду, галицька інтелігенція займалася й політикою, що зводилася до запобігання ласки уряду. В затхлому громадському житті Галичини в цей мертвий час запанував, таким чином, тип «рутенця», що, як каже Драгоманов, «в лояльності і рабстві супроти властей власної тіни боявся».

І от з оцією «рутенщиною» в Галичині Драгоманов і розпочав свою боротьбу. Він виступив з суворою й безпощадною критикою політичного й національного консерватизму й соціально-економічних утисків, що панували тоді в Галичині.

Ів. Франко познайомився з М. Драгомановим за перші роки свого студентського життя. Прибувши до Львівського університету, Франко не міг зразу орієнтуватися в усіх громадських течіях та напрямках: «Я опинився, — признавався згодом Франко, — серед спорів язикових і національних, які для мене були досі майже зовсім чужі і незрозумілі, то й, очевидно, не міг у них знайти ладу і хитався довго то на сей, то на той бік»¹⁾. Це хитання Франка доходило до того, що він на якийсь час опинився в Москвофільському Товаристві. Отже й не дивно, що перші твори Франка, що друкувалися в журналі «Друг» — були фантастичні, далекі від реального життя.

Під впливом листів М. Драгоманова, що почав надсилати до редакції «Друга», в яких він гостро картав вузькоглядство й «рутенство» галицької інтелігенції, — студентська молодь, в тому числі й Франко, почала потроху виходити з того стану духовної кризи й внутрішньої боротьби, в якому до того була. Тепер Франко виступає вже не з фантастичними творами, а з реалістичними оповіданнями з життя робітників.

Пізніше Франко та Павлик почали видавати орган української народньо-радикальної партії в Галичині — «Народ» (1890 р.) при допомозі М. Драгоманова, який був дійсний проводир і головний співробітник його.

Про значіння М. Драгоманова для Франка і розвиткові всієї Галичини, Франко пробував говорити декілька разів. Але з огляду на близькість часу й своїх особистих відносин до Драгоманова його определение було не завжди спокійні й об'єктивні.

У передмові до надрукованого II-го тому листування Драгоманова з Франком за 1887—1895 р. р. Франко мягким і спокійним тоном дає докладну оцінку значіння, Драгоманова в культурно-національному житті Галичини, зазначивши, що галичани мало розуміли Драгоманова за його

¹⁾ Франко — «В поті чола», VIII.

життя. Але раніше, в передмові до 1-го тому листування за 1881—1886 р.р. (на які припадає й листування Франка з О. Пчілкою про яку йде мова), коли Франко був під найбільшим впливом Драгоманова, у Франка виринається різкий тон, він обвинувачує Драгоманова в однобічності, егоїзмові нетерпимости до чужих думок, чим Драгоманов самому Франкові наніс багато образ. Цю різкість тону Франка один із його критиків—І. С. Свіщицький пояснює так: «Этот диссонанс был невольным показателем надвигавшейся грозной тучи, уже затемнявшей ясный горизонт острого логического ума Франка. Осуждая Драгоманова за односторонние им самим истолкованные черты характера, Франко не заметил, что в сущности он осуждает себя и каждого трезвого политика за необходимое преобладание разсудка на чувством в личных отношениях к товарищам. Мало того,—Франко не замечал того, что он требовал от Драгоманова личного чувства, какого-то особенного участия к себе и нравственной поддержки как-раз тогда, когда Драгоманов искал в галичанах того же для самого себя.

Обе стороны, учитель и ученик—товарищ находились в одинаковых обстоятельствах. Драгоманову не было возврата на родину, для которой он так жаждал трудиться, Франка же чуждались свои, как опаснейшего врага народа и закрывали ему пути к работе для него.»¹⁾

В листах Франка до О. Пчілки особа Драгоманова займає багато місця. Знаючи тяжкий матеріальний стан Драгоманова на еміграції, Франко звертається в справі повернення його в Галичину спочатку до О. Пчілки, тому що, як він сам признається, про особисті справи він ніколи не смів його розпитувати, а по-друге, О. Пчілка, як сестра, може краще передати і від неї він інакше все прийме; від нього-ж це могло-б показатись настирливістю «простим запрошенням у хату».

Франко був дуже стурбований сумною звісткою про тяжкий матеріальний стан Драгоманова. «Вірте, ласкова Пані,—писав він,—єго горе дуже близько дотикає мого серця; від давна вже привик я уважати в нім другого батька (першого я мало й затиюв), духовного батька»²⁾

Далі Франко пише, що прихильність Драгоманова до нього хоч і виявляється часто в формі гострих присудів та доган, але він все-ж з великою подякою приймав завжди кожне його слово, добре розуміючи, що це саме й є та школа, яку йому треба пройти.

Не зважаючи на те, що становище Франка в Галичині було не краще, однак він, як вдячний учень, береться допомогти своєму вчителю «всіма способами, які тільки будуть в моїх руках». Перш за все, на думку Франка, Драгоманову треба переїхати до Галичини: «що він тут робитиме?—запитає Франко й відповідає: «Міні здаєсь, що в Галичині, сидячи навіть на селі в затиші і працюючи над чисто науковими роботами, він не тільки що знайде спокій, але станєсь хоч мовчки признаним осередком нашого духовного життя. А хоч би й то ні, то все таки знайде спокій, знайде громадку приятелів, знайде можливість до праці»³⁾.

Звичайно, переїхати Драгоманову до Галичини «так собі—просто» не можна було тоді, але про це треба старатися, каже Франко, це треба підготувати, а для цього можна знайти багато способів, коли-б була лише принципова згода з боку Драгоманова. Поперед всього, на думку Франка,

¹⁾ Укр. життя, 1916, № 10—11, стор. 35

²⁾ Цит. з оригін., з листа від 29-IX 1885 р.

³⁾ Op. cit.

треба розбити ту стіну «ненависти та пересудів», яка оточує в Галичині його ім'я. А стіна ця рухне тоді, коли ім'я його як найчастіше буде з'являтися в галицькій пресі. Це потроху може робити й «Зоря», де працював тоді Франко. Спочатку Франко обіцяє надрукувати докладний огляд наукової діяльності Драгоманова, бібліографію його писань. За цим вступом будуть друкуватися його праці, спочатку без повного підпису, або з одними лише ініціалами. Це робилося-б для того, щоб як каже, Франко, «похваляючи зміст, публіка і власті привчались поважати й чоловіка». Кращі праці подавались-би в перекладах і польській публіці, щоб і там підготувати ґрунт. Тоді через знайомих і всякими іншими способами можна-б було здобути в галицького уряду дозвіл на в'їзд Драгоманова в Галичину й набути там права горожанства.

Звичайно, краще було-б, каже Франко, коли-б «сам уряд дозволив ему вернути до нас і затвердив за ним право обивательства австрійського так, щоб ніяка ворожа сила не могла б его вже вирушити. А щоб се могло статися, для сего перш усього потрібно—его власної згоди. Я сказав Вам уже,—пише далі Франко,—що доси він супроти австрійських законів нічим особливим не провинивсь, значиться, з того боку перепон великих не буде. Але по старій пам'яті уряд косо дивиться на него, хоч, як я знаю з многих жерел, високо цінить его науку і публіцистичну спосібність. Так от міні думалось, чи не можна би в данім разі наклонити Б. з того боку і підвести пружину,—написати і опублікувати щось такого, за що б Австрія (чи краще, сама дінастія) мусила б бути вдячна авторові, а тоді з того боку й підступити прошенням о право обивательства»¹⁾.

Вже в наведених вище уривках з листів Франка помічається нахил його до компромісовості, тактичне розходження з Драгомановим. Про тактику боротьби з своїми ідейними ворогами Франко в цих листах пише: «Отверта боротьба з тим болотом без достаточних сил—се несхибна погибель, а коли Б. здавна пер і пре до такої боротьби, то очевидно перецінює наші сили. Ту треба довгої, повільної ломки, терпливого і тактовного підготовлювання молодих поколінь, а в великій мірі треба знизитись і до політикування, до використання ігноранції та лікості наших старших корифеїв. Отсего то ніколи й слухати не хотів Б., стоячи на високій вартовні чесного, прямого і розумного поступовання (що єднає ему повне поважане у всіх людей, котрі его ближше знають), він завсігди забуває, що хочаби з ними що небудь зробити, треба робити з такими, які є і добирати після ставу й греблю, вимагаючи від людей більше, ніж вони могли зробити, він мусів у всіх зневірितись: мірячи кожного міркою за великою до его росту, він тільки всього й здобув, що визвав протів себе ненависть дрібноти, могутчої своїм числом і своєю повзучою натурою. І хто ж сему винен, що нині, пр 20-ти літній праці імя сего найспосібнішого і так вельми заслуженого у нас чоловіка, само імя его єсть якимсь пострахом, що приходитьсь переводити боротьбу з редакцією, щоб при нагоді тільки назвати его печатно? Хто сему винен? Певно, що в великій мірі дурнота дурних, але чей же не виключно одна тільки дурнота!»²⁾

Під кінець життя Франко рішуче відмежовується від революційного соціалізму, майже цілком уникає суспільно-політичної роботи, присвятивши всю свою увагу науковій діяльності.

¹⁾ Цит. з оригін., з листа від 20-XI 1885 р.

²⁾ Цит. з оригін. з листа від 29-X 1885 р.

В листах до О. Пчілки Франко подає також цікаві відомости про співробітництво його в галицьких виданнях: «Ви ж читаете галицькі видання,—пише Франко,—знаєте може по троха й людей, заправляючих ними, а коли не знаєте то можете вважатись щасливими. Тільки низости, нерозвитости і упертої тупости ледви чи найдесь де небудь в іншому місці на одній купі»¹⁾. Зокрема, про свою участь у редагуванні «Зорі» Франко пише, що він був там на «невольничім становиску», нанятий за мізерну платню слуга—редактор. Ні прибутків він не одержував, ні за редакцію не відповідав, бо старше покоління (народовці) ще не довіряло йому. Обов'язки Франка були—представляти редакційному комітетові матеріал, що може бути прийнятий або й не прийнятий до «Зорі», виправляти рукописи й вести коректу. За свої власні твори окремої платні Франко не одержував. Звичайно, при таким оплаканім редакторстві йому треба було шукати заробітку ще й не то у інших часописах, а й у чужих народів. «Діло бачите в тім,—писав він,—що для заробітку, а також для сказання о наших справах прилюдно свободнішого критичного слова я вдавсь писати кореспонденції до Петербурської Польської газети «Kraj». Поки я говорив там о хибах та подлостях наших твердих, доти мене не чіпали, хіба тільки тверді бурчали, що ось то Ф. пише до польських газет, служить польським богам. Але отсе довелось міні в послідній кореспонденції осудити, і то доволі остро, діяня політичні молодшої партії,—ну і посипались докази, що як же я смію, состояючи впорядчиком «Зорі» писати на партію, котрій сам служу? А між тим та сама партія в своїх партійних нарадах сама до мене не признається; вожаки тої партії де тільки можуть обмовляють та «мелють» мене, а до «Зорі» наняли мене по просту за робучого вола по 25 гульд. місячно, з котрих міні положено прокормлювати себе. А ще деякі авторитетні люде говорять: коли має Ф. що сказати против партії, то нехай напише се по руски і в своїх газетах вони, звісно, місця якій небудь критиці не дадуть,—нехай своїм коштом напечатает особну брошуру! От я так і жду, що они коли не за сю, то за яку небудь другу кореспонденцію одного гарного поранку скажуть міні: бувайте здорові, ми вас при «Зорі» не потребуємо, коли не хочете й зовсім з нами солідаризуватися»²⁾.

І дійсно Франкові незабаром таки довелося вийти зі складу редакції за вміщення таких «ненормальних» річей, як вірш Руданського та рецензія Грінченка (Вільхівського).

Позбувшись праці в українських виданнях і опинившись в скрутному матеріальному стані, Франко примушений був іти «в найми» до чужинців, до поляків, де й відбув, як він сам каже, «десятилітню панщину», працюючи в редакції «Kurjer Lwowski» і инш.

Франко дуже цікавився літературною творчістю О. Пчілки й на прислані нею твори до «Зорі» давав у своїх листах просторі критичні відозви. «Мушу Вам сказати,—писав він,—що наші галицькі редактори великі прихильники і хвалителі Вашої музи, особливо-ж Ваших оповідань, іменно за той свіжий тон і за ті ясні котіри, які світяться з кожної стрічки Вашої—щоб Вашим же словом сказати «вельми зграбненької прози. І справді, мов на свіжо розцвітаючій луці оддыхаєш, так якось любо стає,

¹⁾ Op. cit.

²⁾ Цит. з оригін., з листа від 29-XI 1885.

читаючи Ваші оповідання, а коли де-не-де Ви й сатиру підпускаєте, то й вона також делікатна, мила та зграбна, мов та вода погожа в гарячу днину. Але ще одно велике діло в Ваших оповіданнях, важний поступ супроти всіх давніших наших писателів: Ви перші і доси одинокі виводете в українській мові правдиву, живу конверзацію освічених людей. Досі її ніде не бачили: ні у Нечуя, ні у Мирного, ні у Кониського. Всі вони дуже гарно вміють підхопити розмову селянську, але розмови освіченого товариства — годі. Не даром же поляки сказали про «Причену», що навіть такого «висшого» товариства, як економи та офіціялисти, — Нечуй не знає. Ви перші і, як кажу, поки що одні тільки можете нам дати широкий роман на тлі соціально-політичних змагань і борб тої зароджуючої ся української інтелігенції, котрої такі живі зразки видно і в «Світлі» і в «Чаді»¹⁾.

Але разом з високою загальною оцінкою літературної діяльності О. Пчілки Франко часто робив у своїх листах гострі присудки, зазначаючи, що за різкий тон своїх листів він ніколи не ручиться, бо йому завжди доводиться писати під впливом тої психопатії, якої він і на хвилину не може позбутися. Про себе, яко критика, Франко писав: «Звісно, чоловік судить сяк і так, а найбільше, як єму власне чуте каже. А до критика треба мати не тільки чуте здорове і нормально розвите (моя далеко таким не є), а й розум освічений та наострений, як бритва, аналітичний. А тут іменно, як кавалок артиста, себто синтетина, я чую свою найбільшу хибу, — ту мені предіі положен, его же не преїду. Для того всі мої суди треба брати не як здобутки критичної мислі, а більше як прояви темпераменту, — отже як річі зовсім не міродайні. Тим то я в своїх судах ніколи й міри належної удержати не вмію і завсїгди мушу гримнутись лобом о якусь крайність»²⁾.

Трагічною ноткою бринять скарги Франка на ті тяжкі умови, в яких йому доводилося працювати в галицьких виданнях; тоді найбільше йому хотілося знайти спокій у тихому родинному житті й тихій науковій праці: «Ніколи так сильно не почував, — пише він, — бажання тихої літературно-наукової праці і тихого родинного життя. Ах, та мабуть одно і друге мусить остатись для мене землею обітованою. Що з моїх праць літературних, коли вони серед наших літературно-котерійних обставин і світа ніколи не побачуть? Хіба писатиму їх по польськи або по німецьки? А про життя родинне таким пролетаріям, як се і думати б не годилося!»³⁾.

Та не тільки в літературних справах писав Франко до О. Пчілки. Бажаючи знайти спокій в науковій праці та в тихому родинному житті, Франко звертався до О. Пчілки з проханням допомогти йому в виборі дружини. Познайомившись у Києві з однією дівчиною він прохав О. Пчілку «розвідатись де-що ліпше і сказати мені Ваш щирий суд про сю особу. Ви самі краще, ніж хто другий будете знати, як тяжко чоловікові виробити собі вірне поняття о дівчині, а ще без близького з нею зношення і при «врожденій у неї неохоті до переписки. Погляньте Ви своїми жіночими очима і скажіть опісля так, як би своєму синові по щирості сказали»⁴⁾.

З листа дружини Франка до О. Пчілки видно, що Франко був не тільки працюючий письменник, а й дбайливий сім'янин. «Петрусь мій, — пише вона, виглядає дуже добре, починає ставати на свої лапки, а тато

¹⁾ Цит. з оригін., з листа не датованого.

²⁾ Лист без дати.

³⁾ Цит. з оригін., з листа від 29-XI 1885 р.

⁴⁾ Лист без дати.

ним не натішиться (уважає его найладнішим) бере его в ночі (тепер нам обом Петрусь збавляє $\frac{1}{4}$ ночі) пестить, учить ходити, бавить, а при тім не перестає бути літератом»¹⁾.

Отже листування Франка з О. Пчілкою має велике значіння для зрозуміння творчости, думок і настроїв Франка в 80-х роках мин. ст. В листах до О. Пчілки Франко подає цікаві відомости про відносини його до Драгоманова, до О. Пчілки, про співробітництво його в галицьких і польських виданнях. Крім того в цих листах виявляються погляди Франка на себе, яко критика, на літературну творчість О. Пчілки, а також мрії й думки його про родинне життя, любов і невсипущі турботи про своїх дітей, поряд із невтомною працевитістю його, яко літерата²⁾.

¹⁾ Лист без дати.

²⁾ Доклад, читаний на засіданні Літературної Секції науково-дослідчої катедри Історії України в червні 1924 року, в м. Харкові.

Ненадрукований лист М. М. Коцюбинського до П. Мирного.

В ч. 9. «Черв. Шл.» за 1923 р. було видруковано лист Коцюбинського до П. Мирного, що зберігається в рукописному відділі Полтавського Пролетарського Музею серед іншого листування до П. Мирного.

Недавно до Музею було передано ще одного листа Коцюбинського до Мирного, що датовано його 31. V. 900 р. Серед поданих раніше листів місце йому хронологічно між листом IV, що датовано його 18 серпня 98 р. та листом V, що має дату 5. III. 1901 р. Отже подаємо й цього листа до відому громадянства, дотримуючи тих зауважень, що були подані в передмові до згаданих вище листів.

Високоповажний

Опанасе Яковичу!

Прошу вибачити, що аж тепер посилаю Ваш оригінал оповідання Вашого «Серед степів». Копію знято так, як Ви бажали і звірено з рукописом Вашим. Оповідання піде до 2-го тому нашого альманаху (перший—«Хвиля за хвилю» сими днями виходить з друку, і я незабаром пришлю Вам його).

Тепер звертаю ся до Вас, Високоповажний Опанасе Яковичу, ось у якій справі: у Львові, як Вам відомо, ще торік розпочала свою діяльність «Видавнича Спілка». Вона видала досі більш двох десятків книжок, здебільшого путящих—і як пише міні директор Спілки д. Володимир Гнатюк, дуже бажала б видати Ваші твори у чотирьох—пяти томах.

Д. Гнатюк, не знаючи Вашої адреси, прохав мене порозумітися з Вами в тій справі. Він пише, що Спілка, коли б Ви дали на те свій дозвіл, намітила такий порядок видання Ваших творів:

Т. I—Лихі люде (яже вийшов, як читаю).

Т. II—Повія (є радісна чутка, що Ви викінчили її).

Т. III. Дрібні оповідання.

Т. IV. Хіба ревуть воли.

Опірч того Спілка дуже прохає Вас, коли Ви згодитесь з її проектом, прислати їй свою фотографію, а також питає, чи не схотіли б Ви відкрити свій псевдонім?

Я, яко прихильник української літератури і гарячий поклонник Вашого таланту,—дозволю й собі прилучити ся до прохання Спілки—щоб Ви дозволили видати в Галичині Ваші твори.

Маємо надію, що цензура пустить видання Спілки (хоч де-які) на Україну. На мою раду Спілка звернулась до кн. Шаховського, «Начальника Глав. Упр. по дѣлам печати» з проханням пустити до Росії її видання. Кн. Шаховской великий прихильник П. О. Куліша, а межи виданнями Спілки є Шекспірові твори в перекладі Куліша. Рівночасно й пані Кулішиха, що знайома з Шаховським—їй собі удалася до нього з листом. Може щось і вийде з того.

Будьте ж ласкаві, Шановний Добродію, напишіть міні, чи дозволяєте Ви Спільці видати Ваші писання і на яких умовах.

Коли б Ви схотили поразуміти ся безпосередно з д. Гнатуком—то прошу звістити і я зараз подам Вам його адресу.

Жду ласкавої відповіді на цей лист.

Сердечно вітаю Вас.

З високим поважаннем

М. Коцюбинський.

31. V. 900. Чернигів. Сѣверянская, № 3, собств. дом.

Подав Ю. Ц-ко.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В ПОЛЬЩІ

I

Економічне становище сучасної Польщі треба розглядати з боку довгочасної та тривкої кризи, що її переживає ця країна. Коли всі середньоевропейські держави (за винятком Чехо-Словаччини) в наслідок часткового оздоровлення своїх фінансів відчували на собі тяжку дефляційну кризу¹⁾, то з особливою силою ця криза вибухнула в Польщі. Тут, як і в інших країнах, оздоровлено фінанси за допомогою збільшеного податкового натиску на широкі маси населення. Незначна місткість внутрішнього ринку, поруч зі скороченням обігових капіталів у промисловості, ось ті головні чинники, що перешкоджають нормальному розвитку промисловості.

Крім цих, загальних і для інших середньоевропейських країн (Німеччини, Угорщини) рис, що мали аж досі несталу валюту, і, перейшовши до сталої валюти, оздоровили свої фінанси, криза у Польщі обумовлюється власними, специфічними, глибокими та складними причинами, що на них треба зупинитись.

Криза, що її переживає Польща, почалась не вчора. Вона почалась майже з дня утворення самостійної Польщі Умови військового та довійськового часу, що порушили нормальне народне господарське життя більшості країн Європи, особливо значно відбилися і на молодій державі—Польщі. Нелад у державних фінансах, що погіршується що-року, руйнує сільське господарство, промисловість, яка терпить од браку коштів та ринків збуту, пасивність торговельного та розрахункового балансу—ось головні риси економіки Польщі в після військові роки.

Інфляція, як наслідок покриття державних витрат за допомогою друкарського станка, спочатку сприятливо впливала на розвиток польської промисловості. Ще наприкінці 1922 року доктор Фаянс, що був тоді помічником міністра фінансів Ястржемського, визначив, як „валютний парадокс“ ту невідповідність, що її спостерігалось тоді між неладом у польських фінансах, який був наслідком несталої валюти, та порівняно сприятливим станом, що в ньому перебувала тоді промисловість. Але нічого парадоксального у цьому явищі не було. Це тимчасове поліпшення стану польської промисловості було лише наслідком так званих „інфляційних кон'юктур“.

При загальному прагненні зробити зі знецінених польських марок щось реальне, попит на товари значно перевищував розмір дійсної в них потреби. Через те, що товари набувалося всякою ціною, то у випадкові, коли збільшувалися витрати виробництва, або накладні витрати—їх легко перекладали на споживача. Нарешті, помічалось значне збільшення місткості внутрішнього ринку.

Через аналогічні причини польська промисловість завоювала де-які зовнішні ринки. Порівняно незначна реальна заробітня платня (Польща з валютою, що занепадала, була країною лише номінальної дорожнечі), низькі залізничні тарифи, порівняно невеликі податки, що їх платили тоді знеціненими польськими марками, утворили такі умови, що польська промисловість при своїх невеликих витратах виробництва та накладних, мала значну кон'юнктуру здатність на зовнішніх ринках.

Крім того, одним з наслідків інфляції була змога для польського уряду надати значних кредитів промисловості. Особливість та своєрідність цих промислових кредитів полягали в тому, що за влучним зауваженням одного польського економіста²⁾ вони були дуже дорогими, навпаки загальному правилу не винуватцеві, а

1) Дефляцією зветься скорочення грошового обігу в країні через перехід до сталої валюти; навпаки інфляцією явється велика злива паперових грошей, що їх нічим не забезпечено.

2) D-r. H. Sand. Kurjer Polski. 1923 № 906.

кредиторів, цеб-то державі. І справді. Державі повертали позики, що їх вона випустила в дуже знецінених польських марках. Таким чином, польська промисловість фактично користувалась переважно з дотацій держави.

Тепер ці «інфляційні кон'юнктури» остаточно закінчилися для польської промисловості. Величезна паперо-грошева інфляція, що викликала катастрофічне падіння курсу польської марки, нелад у державних фінансах, що в свою чергу глибоко відбивався на всьому народньому господарстві—поставило на чергу справу про грошову реформу. Польську марку, що так зганьбила себе у Липні 1924 р., замінено на нову валюту «злотий», що його добре забезпечено. Було утворено новий емісійний банк—Bank Polski—незалежне від уряду акційне підприємство (за офіційними даними уряду має поки що тільки 20% акцій).

Валютна реформа, що наслідком її було підвищення низки старих та запровадження нових податків з метою збалансувати бюджет, викликала гостру грошову кризу. Гостре підвищення облікового відсотку, як наслідок цієї кризи, та великі податки дуже відбилися на промисловій продукції що до збільшення собівартості її. Грошевий голод дуже відбивається на польському грошовому ринку. Одержати готівкою грошеві суми у Польщі стало дуже тяжко, бо відсотки, що їх брали, набували надзвичайних розмірів, дезорганізуючи ринок та уворюючи розгاردіаш у господарських стосунках.

Висока вартість продуктів польської промисловості несприятливо відбилась і на торговельному балансі країни. Коли торговельний баланс 1923 року було закінчено з де-якими активами, то баланс першого півріччя 1924 року дає вже пасив, виявляючи поруч з тим дальшу несприятливу тенденцію (у січні 1924 р. торговельний баланс дає +14 мільйонів злотих, у лютому +8 мільйонів злотих, у березні—7 мільйонів злотих, у квітні—20 мільйонів злотих, у червні—23 мільйони злотих, у липні та серпні спостерігається дальніше погіршення). Ця велика собівартість не тільки не дає польській промисловості, що працює на експорт (переважно текстильний), змоги конкурувати на чужоземних ринках (у Румунії, Болгарії, Південно-Славії) з німецькими та чехо-словацькими виробами, але останні завдяки своїй дешевні просякають на внутрішній ринок самої Польщі.

Головна причина, чому зменшився польський експорт—це відсутність ринків збуту. Стабілізація польської марки позбавила польський експорт—експортної премії, яка була наслідком знеціненої валюти, а тим самим позбавила й здатності до конкуренції на балканських ринках.

Сталу кон'юнктуру текстильної промисловості у період інфляції заступила довгочасна криза.

II.

Останнім часом становище народнього господарства Польщі ще більш ускладнилось недородом, що охопив низку місцевостів, в тому числі всю Галичину, частину Горішнього Шлезьку, де-які округи східних воєводств та Померанію. За польськими офіційними відомостями збір жита оцінюється на 25–30% нижче врожаю 1923 р., збір пшениці—на 15%, вівсата ячменю на 10–15%. За більш песимістичними даними загальний врожай 1924 року на 30–40% нижче торішнього.

Наслідки неврожаю такі: хлібні ціни гостро підвищились: на протязі останніх 3-х місяців на 60%, підвищився тому й індекс вартості життя, а це, в свою чергу, викликало нове підвищення собівартості продукції.

Через цей неврожай змінилася й торговельна політика Польщі. Заохочування експорту сільсько-господарських продуктів змінилось на утиск його. Польський уряд повинен був встановити майже заборонні мита на жито, ячмінь, борошно (25 злотих на тону), не зважаючи на те, що це не відповідало інтересам торговельного балансу. Тепер практикується навіть скасування ввозного мита на хліб. Для стабілізації цін уряду довелося також вжити заходів, щоб значно знизити залізничні тарифи для підвозу хліба в неврожайні краї. Але не зважаючи на ці заходи, хліб у Польщі дорожчає.

Взагалі у Польщі помічається процес постійного подорожчання життя. Що-до цього цікаві такі відомості—ще у 1923 році вартість жита складала 47,30% довієськовово часу. Але вже у січні 1924 року вартість жита у Польщі перевищила норму минулого часу на 20%; на протязі наступних місяців, цеб-то на протязі часу до серпня місяця спостерігалось дальше підвищення, що

досягло у цьому місяці 34%¹⁾. Індекс головного статистично Управління Польщі має такий вигляд²⁾:

1924 рік	Січень	120,5	1914 рік=100
"	Лютий	127,4	
"	Березень	126,3	
"	Квітень	126,5	
"	Травень	125,6	
"	Червень	123,7	
"	Липень	127,2	
"	Серпень	134,7	
"	Вересень	141,0	

За даними німецької преси індекс дорожничі складав у Польщі у грудні 25 року—вже 151,6.

Навряд чи треба довго зупинятись на тому, що дорожнеча, яка все зростає в Польщі, збільшуючи виробничі витрати та собівартість продуктів, стискує в той-же час обсяг польського внутрішнього ринку, що його покупна спроможність скорочується в міру збільшення безробіття та зuboжіння трудящого населення.

Масове безробіття повстало через скорочення промислової діяльності у Польщі: Коли з травня 1924 року нараховувалось 94.600 безробітних, то 1 липня їх нараховувалось вже 137.810, а 1 вересня кількість їх зросла до 160.000 чоловіка³⁾. Ще більша є у Польщі кількість робітників, що працює не повний час (4, 3 або навіть 2 дні на тиждень). Часто виникають тепер у Польщі страйки. Взагалі треба сказати, що наступ капіталу та гострі соціальні конфлікти на тлі кризи є постійне явище; спостерігається також наступ на 8-мигодинний робочий день та зниження заробітної платні. До цього треба ще додати, що у Горішньому Шлезьку вже запроваджено 10-тигодинний робочий день.

Постійне подорожчання всіх товарів у Польщі несприятливо відбилося на становищі державного бюджету, бо платню урядовцям, що її перенормовано за нижчими ставками, довелося значно підвищити. Крім того, витрати військового відомства значно перевищили первісний кошторис, коли-ж прибуткова частина бюджету в наслідок кризи, що переживає країна, цілком не виправдала надій, які покладав на неї польський уряд, запроваджуючи безпосередні податки. За перші 9 місяців безпосередні податки дали: поземельного податку—33,4%, промислового податку—64,9%, прибуткового податку—32,4%, майнового податку, що грав величезну роль у фінансових планах прем'єр-міністра Грабського дав лише 41,7% того, що передбачав прибутковий кошторис за рік.

Посередні податки перевищили кошторис, бо мита дали за 9 місяців замість 75%—120,1% річного кошторису. Дефіцит на 1924 рік офіційно складає 124 мільйони злотих.

Через те, що витрат у 1925 році передбачається більш на 400 мільйонів злотих, ніж у 1924 році, польський уряд покладає великі надії на тютюнову, сірникову та особливо на спиртovu монополію, що їх запроваджено у Польщі з 1 січня біжучого року.

Небувале скрутне становище польської промисловості та торгівлі виключає їх, як головних об'єктів оподаткування. Тому прем'єр Грабський, щоб зв'язати бюджетні кінці та зберегти відносний фінансовий добробут, запроваджує спиртovu монополію. Цікаво зазначити, що текст законопроекту про спиртovu монополію у Польщі взято цілком з відомого закону С. Ю. Вітте. За розрахунками міністерства фінансів, спиртova монополія повинна дати 320 мільйонів прибутку на рік.

Отже, одним з наслідків тривкої господарської кризи країни є перехід Польщі на „п'яний“ бюджет, що його головним прибутком є винна монополія.

Що це дійсно так, видно з кошторису на 1925 рік, який має такий вигляд (у мільйонах злотих):

	Прибуток	Витрати
Адміністрація	1491,7	1830,2
Державні підприємства	133,5	106,3
Монополія	356,6	45,0
	1381,8	1981,5

1) Der Ost-Europa Markt, 15 січня 1925 р.

2) Wiadomości Statystyczne Głównego urzędu Statystycznego 1925 № 3.

3) Лані, що належать до біжучого року, дають малюнок дальшого зросту безробіття: на 3 січня безробітних нараховувалось у Польщі 163.080, а 24 січня 1925 року—їх кількість досягла 172.420 чоловіка

Витрати в окремих відомствах складаються (у мільйонах злотих):

Військове	640	Промисловість та тор-	
Фінансів	315	гівля	97
Нар. Освіти	311	Громадські роботи . . .	75
Внутр. справ	180	Юстиції	75

Заслугує уваги ця цифра у 640 мільйонів злотих для військового відомства, та, що становить найбільшу частину польського бюджету. Сучасна Польща, що задихається у лабетах жорстокої господарчої кризи, витрачає трохи не половину свого бюджету на армію та озброєння. Останнє призначено, очевидно, не тільки проти зовнішніх ворогів. Багато мільйонів населення „кресів“—в особі українських та білоруських селян, які одверто виступають проти польських поміщиків у боротьбі за землю та за національне розкріпачення—примусило польський уряд зформувати цілі військові корпуси.

Цікаво зазначити, що цими днями (у середині лютого 1925 року), польський кабінет міністрів обговорював проекта аграрної реформи, що його у найближчі дні було внесено на розгляд Сейму. Коли схвильовані відомостями про новий законопроект поміщики „кресів“ послали до Грабського делегацію, то прем'єр запевнив поміщиків, що ні в якому разі не буде замаху на їхню власність...

Крім великих витрат, зв'язаних зі збільшенням поліцейських та взагалі карних законів на кресах, де незадоволення польською політикою серед національних меншостей та трудящих має набуває де-далі революційніших форм, утворюючи великий повстанський рух серед українського та білоруського селянства, збільшення коштів для амортизації польських державних боргів та відсотків по них мало своїм наслідком те, що кредити, яких вимагав польський уряд на витрати у 1925 році—значно перевищують бюджетні передбачення минулого 1924 року.

Як зазначено було вище, небувале тяжке становище польської промисловості та торгівлі, як наслідок тривкої кризи, що переживає країна, виключає їх, як головних об'єктів оподаткування. Між тим третю частину категорії надзвичайних прибутків польського бюджету на 1925 рік складає між иншим податок на капітал та майно. Весь цей податок передбачено у сумі 1 мільярда злотих і тому його збільшено на 333 мільйони злотих на біжучий рік. Вище було також зазначено, що цей майновий податок, відіграючи таку велику роль у фінансових планах Грабського, дав у минулому році лише 41,79 передбачених кошторисом прибутків за рік.

Не дивно тому, що редактор економічного відділу газети: Kurjer Polski—E. R. (за цими ініціалами ховається відомий польський економіст Edward Rose)—вважає цю статтю бюджету за цілком нереальну. Цей економіст ще де-кілька місяців назад зазначив, що намагатись одержати в умовах кризи цей податок теж саме, що вирішити завдання про квадратуру кола¹⁾.

Таким чином, коли звернути увагу на те, що польський уряд поставив на розгляд сейму проект бюджету на 1925 рік, вимагаючи додаткового кредиту на суму в 124 мільйони злотих для покриття дефіциту 1924 року, то буде ясно, що перспективи збалансувати бюджета на поточний рік ще менш сприятливі.

Це становище разом з пасивним торговельним балансом—загрожує грошовій реформі. Щоб підтримати грошову реформу та зберегти сталість польських фінансів, що її досягнуто з такими труднощами, уряду доводиться звертатися за допомогою до чужоземного капіталу, що поступово просякає у всі галузі народного господарства Польщі. Що-до цього, то тут найбільш зробив та досягнув французький капітал. Після приєднання до Польщі Горішнього Шлезьку—проблема притягнення чужоземного капіталу для постачання та встаткування промисловості в цій країні набули в Польщі першорядного значіння. У 1922 році за допомогою французького капіталу організувався Горішньо-Шлезький банк, що його метою було фінансувати гірську та металургічну промисловість у Польській частині Горішнього Шлезьку. Головною метою цього підприємства була емансипація од німецьких банків, що лишилися після приєднання до Польщі Горішнього Шлезьку, та які були філіялами центральних берлінських банків.

Представником французького капіталу у Горішнього Шлезьку, крім зазначеного Г.-Шлезького банку, також франко-польське товариство, що його засновано в Котовицах. На підставі умови з польським урядом, цьому товариству передано копальні, що раніш належали та експлуатувались пруською державою. Французи, на підставі умови, дають потрібні для експлуатації цих копалень капітали і крім досить

1) Wiadomości Statystyczne. 1925 № 3.

великої орендної платні платять польській державі ще частину дивіденду, як акціонерів. Ці орендні стосунки зафіксовано на 36 років ¹⁾.

Участь французького капіталу, що його вкладено в Г.-Шлезьку, визначається порівняно у невеликій цифрі. А саме, французька преса оцінювала у 1922 рік цю участь приблизно у 300 мільйонів франків. Але участь французького капіталу у Польщі не обмежується одним лише Горішнім-Шлезьком.

Перед світовою війною у Польську текстильну промисловість було вкладено переважно німецькі капітали. Тепер у цілій низці великих польських підприємств Лодзінського району в значній мірі бере участь французький капітал.

Більш за все французький капітал бере участь в польській нафтовій промисловості. За даними віденського журналу *Die Börsen* ²⁾, участь всього чужоземного та власного польського капіталу у польській нафтовій промисловості визначається у 1921 році в таких цифрах: Франція—50%, Швейцарія—10%, Англія—5%, Голандія—5%, Італія—1%, Бельгія—0,5%, Австрія—8%, Угорщина—1%, Польща—20%.

Таким чином, ми маємо цікаве явище у польській нафтовій промисловості, де Польща має 20%, а Франція 50%. Треба додати, що за останні часи це відношення ще більш змінилося на користь французького капіталу.

12 травня 1922 року, разом з політичною угодою з Францією, польський сойм ратифікував також угоду що-до експлоатації польських нафтових джерел. Як видно з французької преси, цією угодою закріплюється переважна роль французького капіталу у польській нафтовій промисловості. Угода передбачає вільний необмежений жадними урядовими розпорядженнями вивіз з Польщі нафти. Що-до внутрішнього польського ринку, нею встановлено право вільно визначати ціни, зважаючи лише на економічні умови ринку по-за будь-якою регламентацією з боку польського уряду ³⁾.

За даними польської преси французький капітал, що його вкладено у польську нафтову промисловість, оцінювався у 1922 році в 940,5 мільйонів франків ⁴⁾.

Вкладення французького капіталу в Польщі не обмежується цими головними галузями польської промисловості. Його участь поширюється також і на інші галузі польського народного господарства, в тому числі і на комунальне господарство. Так, наприклад, французькі купіталісти фінансували нові комунальні підприємства міста Лодзі (улаштування газового заводу та каналізації).

Французький капітал, просякнувши в найголовніші галузі народного господарства Польщі, намагався консолідувати політичний вплив Франції у цій країні.

Значно менше вкладено в Польщі англійського капіталу. Лише останніми часами англійські капіталісти вклали значні капітали у польську цукрову та текстильну промисловість. Треба зазначити, що польський уряд провадить тепер переговори з англо-голандським нафтовим концерном *Rogal Dativ* про надання йому значної позики—замість чого польський уряд дає цьому концерну право експлуатувати де-які нафтові джерела в Галичині ⁵⁾.

У 1924 році польський уряд зробив позичку в Італії на 100 мільйонів лір (номінально). У компенсацію за позичку Польща зобов'язалась купити в Італії 2 мільйони кілограм тютюну (біля 60% своєї потреби) та повинна надати низку пільг італійському капіталові у важкій індустрії Горішнього Шлезьку.

На початку бieżучого року у пресі з'явилися відомості, що польський уряд здає в оренду експлоатацію сірникової монополії. При чому за одними джерелами переговори вже закінчено з шведським сірниковим трестом, за другими—переговори ці провадяться з *International Match Cooperation*—міжнароднім сірниковим трестом. Тут передбачається дати польському урядові позичку в 25 мільйонів злотих. Крім орендної платні, польський уряд одержуватиме половину прибутків цього тресту, коли вони перебільшать 12% ⁶⁾.

Але більш за все польський уряд покладає надій на позичку в Америці. Як попередню умову цієї позички фінансові кола Сполучених Штатів поставили ви могу консолідації старого боргу. Умову цю було прийнято польським урядом і консолідація переводиться на 15 грудня 1922 року. Заборгованість складала в той час 159.667.000 доларів, а відсоток з 4 1/4% річних—18.898.000 доларів, а разом 178.565.000 доларів. З цієї суми тільки 5.000 доларів повинно бути зазначено готівкою

1) *Ekonomista*. Tom I. S. 17.

2) *Gazeta Bankowa*. 1921. № 17. S. 13.

3) *L'information*, 5 жовтня 1922 р. Передова „*Petroles Tobonsxes*“.

4) *Gazette de Prague*, 1923, 7 січня.

5) *Kurjer Polski*, 1922, № 333. *Tydzien raftowy*.

6) *Wirtschaftsdienst*, 9 січня 1925. *Gazette de Prague*, 14 січня 1925 р.

й сконсолідований борг становить 178.560.000 доларів. Борг сконсолідовано з 3% річних на час до 1932 року і з 3½% на наступний період.

Треба додати, що тепер, коли, таким чином, найзначнішу частину польського закордонного боргу консолідовано, Польща сподівається золотого дощу, що полетіть з американського неба та рясно поллє її промисловість та торгівлю, виведе її з того стану маразму, що в ньому вона опинилась у наслідок кризи, що лютує в країні.

III

На початку 1925 року криза у головних галузях польської промисловости була така.

Починаємо наш огляд з важкої промисловости Горішнього Шлезьку, безумовно промислової країни в той час, як цілком правильно запевняє проф. Воблій¹⁾, сама „Польща—країна, що перебуває в стадії переходу од аграрного типу до індустріального“.

Становище важкої промисловости Горішнього Шлезьку ускладнюється головним чином, браком власної руди та відсутністю водних транспортних шляхів. У 1923 році лише 15,6% (82.306 тон) перероблюваної руди було місцевого походження; решту руди у кількості 543.491 тона було ввезено: з Швеції (227.425 тон) з Німеччини (173.276 тон), з СРСР (48.003 тон), з Південно-Славії (90.807 тон), з Іспанії (24.897 тон) та Греції (909 тон).

З цих даних видно, що місткість польського залізно-рудного ринку тепер досить значна і має для нас велике значіння, та за даними фахівця цієї справи, польського інженера А. Левандовського²⁾ до світової війни участь Росії, головним чином України, складала 33% загальної кількості залізної руди, що ввезено Горішнього Шлезьку.

Що-до експорту до світової війни залізної руди з України до конгресової Польщі (б. Царство Польське)—за даними статистичного юра Ради з'їздів гірно-промисловців півдня Росії³⁾ маємо таку кількість.

у 1910 році	13,2 мільйонів пуд.
„ 1911 „	23,5 „ „
„ 1912 „	30,6 „ „

Дуже цікаво також навести таку порівняльну (з іншими країнами) таблицю ввозу до Польщі криворізької залізної руди:

Вивезено криворізької руди (у тисячах пуд)

Країни призначення	1910 р.	1911 р.	1912 р.	1913 р.
Австро-Угорщина	25	730	2100	—
Великобританія	9600	9900	4260	3600
Німеччина	19800	15860	16500	1650
Голандія	20400	26300	17380	23360
Польща	13200	23500	30600	28000
Інші країни	400	1340	260	—
Р а з о м	63425	77630	71000	56670 4)

З цієї таблиці ми бачимо, що напередодні світової війни (у 1913 році) до Польщі було вивезено криворізької руди більш, ніж у всі інші країни разом.

Що-ж до Горішнього Шлезьку, треба зазначити, що руду підвозиться туди залізницею, що дорого коштує. До війни несприятливе географічне становище Горішнього Шлезьку компенсувалося двома факторами: дешевою праці та вугілля (у 1913 р. вестфальське вугілля коштувало на місці видобутку 11,85 марок, а Горішнього Шлезьку—9,35 марок).—Тому промисловість Горішнього Шлезьку розвивалась за рахунок більш можливого використання дешевої праці. Але тепер ці умови цілком змінились. Дорожнеча життя перевищила заробітну платню, підвищилась також і ціна на вугілля. Так, напр., у серпні 1924 р. заробітна платня була на 38% вище довійськової, а вугілля коштувало у жовтні 1924 р.—22,60 злотих за тону (у 1913 р.—11,67 злотих).

1) Проф. Воблій. Польща, як експортно-імпортний ринок для України. Економічний бюлетень Київської Контори Українського Зовнішторгу, 1922, № 16—17.

2) B. Lewandowski! Hutnictwo zelazne na G6rny Glasku. Przegl6d Gospodarczy, 1922, № 1, S. 13.

3) Влізно-рудна промисловість Південної Росії у 1912 р., ст. XII.

4) Заірник статей про питання зовнішньої торгівлі та економіки. Вид. Україншітторгу 1922 р.

Горішньо-Шлезький вугілля, що коштував до війни на 21% дешевше вестфальського, тепер дорожчий за нього на 22%. Цілком зрозуміло, що при таких умовах важка промисловість Горішнього Шлезьку зовсім задихається. Правда, на внутрішньому польському ринкові вона безумовно переважає завдяки 10-тигодинному робочому дню, що його запроваджено тому, що ніби в німецькій частині Горішнього Шлезьку (працюють 10 годин) у Конгресовій Польщі працюють 8 годин. Але на світовому ринкові її товари не витримують конкуренції. Без експорту-ж Горішньо-Шлезька промисловість йти не може. Це видно, коли порівняти продукцію 1924 року з продукцією 1923 року, коли світові ціни на залізному ринкові були вищі, та коли 49% всієї Горішньо-Шлезької продукції (593.000 тон), як фабрикати та півфабрикати, відсилалось за кордон (здебільша в Німеччину—37,2% всієї продукції).

	Чавуну	Стали	Прокатн. залізо
Продукція перших 9 місяців 1923 р. . .	313000 т.	667000 т.	543000 т.
Продукція перших 9 місяців 1924 р. . .	210000 „	398000 „	289000 „

В той час, як продукція стали у 1923 році складала пересічно що-місячно 73.000 тон, у 1924 році продукція падає на 70200 тон у січні до 16.100 у липні. В серпні 1924 року продукція зменшилася навіть до 10.500 тон, але-ж падіння цін слід віднести до серпневого страйку.

У вересні продукція підвищилася тому, що запроваджено 10-тигодинний робочий день та підвищився внутрішній (польський) попит, а також тому, що поліпшилася кон'юнктура на німецькому ринкові. Продукція стали у цьому місяці досягла 44.200 тон. Підвищилася також продукція чавуну (16186 тон), не досягаючи все-ж навіть половини середньої торішньої місячної продукції (34.000 тон). Тяжке становище Горішнього Шлезьку ще більш погіршувалося в зв'язку з наближенням на 15 червня 1925 року терміну, коли припиняється вільний вивіз промислових її продуктів до Німеччини.

Кам'яно-вугільна промисловість перебуває у такому-ж становищі. Підвищення вартости продукції тут теж є головною перешкодою для експорту. Залізничний експорт є друга перешкода. Щоб зменшити залізничний тариф сусідніх держав польський уряд живає відповідних заходів, які поки що виявилися у складенні тарифної конвенції з Румунією. Завдяки достатку кам'яного вугілля у Горішньому Шлезькові в наслідок приєднання цієї країни Польща стала країною, що вивозить вугілля. У 1923 році цей експорт досягнув величезної цифри у 12.913.000 тон ¹⁾. Звичайно, що справа транзиту набуває у Польщі першорядного значіння.

Польські економісти сподіваються знайти вихід з важкого становища, що в ньому перебуває кам'яно-вугільна промисловість, поширюючи експорт в Австрію, Угорщину та Південно-Славію, бо вважають ці країни за природні ринки для польського вугільного експорту. Цьому треба протиставити те, що на цих ринках—російське вугілля знаходить збут, що весь час збільшується.

Між тим на ці ринки було багато надії, тому що 10 січня біжучого року закінчився термін, що до нього польські товари мали сприятливіші умови для збуту (поруч з товарами країн Антанти) в Німеччині. Крім того, як ми вже згадували, наближається 15 червня ц. р., коли гублять значіння постанови Женевської конвенції, що надавала Польщі змогу ввозити до Німеччини без мита фабрикати та півфабрикати польської частини Горішнього-Шлезьку.

Таким чином, коли вже тепер, при виключно пільгових умовах, Польща втрачає можливість конкурувати на німецькому ринкові, то у майбутньому становище її металургічної та кам'яновугільної промисловости стане безумовно дуже тяжким. Потреба у торговельній угоді з Німеччиною визначається тим, що Німеччина ще у 1923 році споживала 40% всієї продукції вугілля (у 1924 році вже 27%) у Шлезьку. Що-до металургії, то збут її продукції у Німеччину підвищився один час до 60%.

Проблема експорту набуває у Польщі тим більшого значіння, що збут на внутрішньому ринкові в міру поглиблення загальної промислової кризи весь час зменшується.

Серед різних проектів поліпшити становище вугільної промисловости звертає на себе увагу проект з'єднання Горішнього-Шлезьку з Данцігом за допомогою каналу з розгалуженнями до Варшави та Познани.

1) „Gazette de Prague“, 14 січня 1925 р.

У Конгресовій Польщі становище гірської промисловості тяжке через неможливість експорту, з одного боку, та через конкуренцію з Горішнім-Шлезьком на внутрішньому ринкові, з другого. Збільшити тут робочий день підприємцям до цього часу не пощастило.

Як вище було зазначено, у польській частині Горішнього-Шлезьку було запроваджено 10-тигодинний робочий день тому, що й у німецькій частині Горішнього-Шлезьку працюють 10 годин. Як повідомляє польський офіціоз *Przemysti Nahdel* у Г.-Шлезьку колективною умовою з робітниками-промисловцям пощастило досягти продовження 10-тигодинного робочого дня до 21 липня 1925 року. Між тим 17 січня ц. р. німецьким урядом ¹⁾ було ухвалено постанови про три зміни у металургії та гірській промисловості та про повернення до 8-мигодинного робочого дня на території всієї Німеччини. Робітнича преса звичайно нагадує з приводу цього про обіцянку польського уряду негайно піти за німецьким прикладом ²⁾.

І в ще скрутнішому становищі перебуває текстильна промисловість. Висока у період інфляції кон'юнктура текстильної промисловості змінилась, як було вище зазначено, на тривку кризу. Найбільшою поразки зазнав Лодзінський фабричний район. У той час, як текстильна промисловість району Біла-Бельск, завдяки замовленням для армії, має змогу провадити нормальну працю, Лодзінська текстильна промисловість мала серйозний іспит, що в наслідок його продукція сильно зменшилась. Недовантаження складало у вересні 1924 року у бавовняній промисловості біля 26,10%, а у шерстяній—24,95%.

Після грошової реформи текстильній промисловості доводиться подолати серйозні труднощі. Заробітна платня підвищилась проти минулого року удвічі або тричі та почала швидко наблизитись до західно-європейського рівня у той час, коли брак грошових коштів та кредитів значно зменшив місткість внутрішнього ринку.

Вивіз з текстильних товарів за кордон також значно зменшився і за даними Лодзінського магістрату складав лише половину торішнього експорту. У четверту четверть 1923 року експорт текстильних товарів складав 23.000 тон, а у другу четверть 1924 року—разом лише 12.000 тон. Експорт польських текстильних товарів на закордонні ринки—значно зменшився через високі ціни на польські вироби. Як вже зазначено було вище, тепер навіть спостерегається, що закордонні вироби (здебільшого з Чехо-Словаччини) пробиваються на внутрішній польський ринок. Так, наприклад, останнім часом пропонувалось у Польщі закордонні товари, що ціни на них, не зважаючи на попит, на 20% нижчі від місцевих.

Як бачимо, експортна промисловість Польщі перебуває у надзвичайно скрутному становищі. Сучасна Польща зовсім душиться, не маючи ринків збуту. Між тим ці ринки для її текстильної промисловості можливі переважно на сході. Але ці ринки закрито монополією зовнішньої торгівлі у СРСР та тим, що Польща не може користуватися з транзиту через СРСР у країни Близького Сходу.

IV

„Величезне значіння російсько-українського ринку для Польщі,—каже проф. К. Воблій,—ясно видно з таких цифр: біля 75% виробництва бавовняної промисловості експортувалось на російсько-український ринок; для шерстяної промисловості ця частина досягала 90% та для льонової біля 50%. Такого переважного значіння зовнішнього ринку над внутрішнім народня господарська історія не знає. У польській текстильній промисловості ми маємо потворну гіпертрофію зовнішнього ринку, що утворилася історичним, політичним та економічним зв'язком з Росією. Як приклад можна зазначити, що відношення експорту німецької текстильної промисловості до продукції складає 20%.

З вищенаведених цифр цілком ясно, що без російсько-українського ринку польської текстильної промисловості не можна відновити ³⁾.

1) *Przemysti Nahdel*, 22 січня 1925.

2) *Robotnik*, 20 січня 1925.

3) Промисловість та торгівля України, 10 березня 1923 р.

Що Польща була дуже зацікавлена у російсько-українському ринкові відноше з того, як складався наш баланс з Польщею на торговельно-текстильні товари у довійськові часи (за даними проф. К. Воблого).

	Вивіз у Росію з Цар. Польщі (у м. зол. крб.)	Вивіз з Росії у Цар. Польщу (у м. зол. крб.)	Сальдо (у м. зол. крб.)
Бавовна	—	25,9	— 25,9
Шерсть	—	13,7	— 13,7
Льон	—	1,1	— 1,1
Клочья	—	0,8	— 0,8
Бавовн-пряжа	9,5	9,8	— 0,3
Шерстяна пряжа	35,0	—	+ 35,0
Пряжа льонова, клочья	0,1	0,3	— 0,2
Тканини з льону, з клочья та джуту	10,5	1,9	+ 8,6
Тканина бавовн. та шерстян.	280,0	70,0	+210,0
Тканини шовкові	6,0	—	6
Конфесіони галант. виробів	100,6	—	100,6
Нитки та шпагат	4,2	1,3	2,9
Р а з о м	447,5	115,3	+332,2

Наведені дані свідчать про те, яке величезне значіння для Польщі мав експорт мануфактурних виробів на російсько-український ринок. Вивіз досягав 447,5 мільйонів карб. золотом. Цій цифрі ми могли протипоставити дуже незначний вивіз волокнуватої сировини-бавовни, шерсти, льону, клочья та невеликий вивіз бавовняних тканин; нарешті Росія мала пасивне сальдо по торгівлі з Польщею текстильними виробами, що досягли величезної цифри 332,2 мільйони карбованців¹⁾.

У період інфляції та високої кон'юнктури польської текстильної промисловості—був досить значний вивіз виробів цієї промисловості у балканські держави—у Румунію, Болгарію, Південно-Славію—справляв на польські промислові кола те вражіння,—що вони придбали в цих країнах нові ринки, які можуть заступити для них місце українського ринка.

Але ці мрії швидко розвіялися і тепер, коли безпосередній наслідок непосильної для польської промисловості конкуренції на цих ринках, переважно з Чехо-словацькими текстильними виробами—все більш та більш відчувається Польщею, польські промислові кола знову примушені повернутися до природнього старого ринку збуту польських текстильних виробів—до російсько-українського ринку.

Польський капітал, що розвивався до світової війни, завдяки міцному звязку з російсько-українським ринком, почав знову шукати контакту з ним. З цією метою вже наприкінці 1923 року подорожував до Москви для переговорів голова союзу підприємців лодзинської текстильної промисловості—Павловський. Подорож ця не мала жадних конкретних наслідків, бо ще до цього часу не урегульовано у торговельній угоді ті питання, що їх треба розв'язати між СРСР та Польщею.

Нещодавно (середина лютого 1925 року) мав місце такий виступ польських промисловців на користь торговельної умови з СРСР. Ось що повідомляє про це варшавський кореспондент Роста.

Депутат сойму од міста Лодзи, промисловець Веслицький гостро виступав у Комісії сойму проти міністерства торгу та промисловості, обвинувачуючи його в затягуванні складання торговельної угоди з СРСР.

„Уряд,—заявив Веслицький,—не бере на увагу реальних інтересів Польщі. Міністр торгу та промисловості Кедрон, повинен нарешті визнати, що без торгівлі з СРСР нема оздоровлення економічного життя Польщі“²⁾.

1) Проф. К. Воблий, Боротьба Москви та Лодзі за текстильні ринки. Вісник Зовнішньої торгівлі України 1923 р. №16, 17.

2) „Економическая жизнь“ 20 лютого 1925 року.

Польському міністрові закордонних справ Скинському нещодавно теж довелося давати пояснення що-до радянсько-польської торговельної угоди. Все це свідчить про велику зацікавленість широких кол Польщі долею цієї угоди, а саме торговельно-промислових та робітничих кол, що терплять од кризи та безробіття.

Причина цих нескінчених переговорів польського уряду, що-до торговельної угоди з Радянським союзом, полягає у незначному легальному товарообігу, що є тепер між Польщею та СРСР.

Ось дані польської офіційної статистики що-до польського товарообігу (ввоз та вивіз) і I-III чверті 1924 р. у 1000 польських злотих ¹⁾.

К р а ї н и.	Ввіз	Вивіз
Німеччина	340965	373738
Австрія	119784	95004
Сполучені Штати И. И.	117742	4763
Англія	73865	83908
Італія	56966	4066
Чехо-Словаччина	55846	62682
Франція	52338	47416
Бельгія	24160	14502
Швайцарія	16458	4021
Голандія	16257	33708
Румунія	12007	61104
Данія	9405	14759
Швеція	8804	10336
Угорщина	7473	17183
Латвія	3530	18474
СРСР	1606	10380
Литва	382	5803
Інші країни	82273	34444
Р а з о м	1003861	896291

Як зрозуміти, що радянський союз, який має кордони з Польщею довжиною 1500 кілометрів та, що-до війни мав з нею найжвавіші торговельні стосунки, залишився тут майже на останньому місці між двома невеликими лімітрофними державами—Латвією та Литвою.

Це пояснюється тим, що контрабанда на радянсько-польському кордоні набула дивовижних розмірів, значно перевищуючи легальний ввіз у СРСР.

Ось що, наприклад, повідомляє з приводу цього тов. Почеренко на сторінках „Экономической жизни“:

„... Є багато обставин, що стверджують значні розміри нелегального довозу, особливо з польського кордону. Так, наприклад, через те, що немає легальних торговельних стосунків з (Польщею крім деяких певних пунктів), майже на всіх старих шляхах з Польщею—на польському боці є митниці, у деяких пунктах навіть великі митниці, з великою кількістю кваліфікованих співробітників. І доглядається там звичайно не за тими вантажами, що їх ввозиться в Польщу. Тому без помилки можна вважати, що цифра затриманої контрабанди складає лише 10% фактичного довозу; у дійсності вона менша, ніж більша. Щоб визначити суму нелегального довозу, треба кількість затриманого збільшити удесятеро“.

Далі тов. Почеренко каже:

„Перше місце у нелегальному довозі має українсько-польська ділянка з Київським районом“ ²⁾.

Дуже цікаво ще додати, що ця контрабандна торгівля з Радянськими Республіками нещодавно за влучним виразом польської преси мала назву «вивозу через зелені кордони».

1) „Экономическая жизнь“ 20 лютого 1925 року.

2) Экономическая жизнь, 12 лютого 1925 р.

А саме на цей «зелений кордон», покладаючи надії, польський уряд різними засобами затирає складання торговельної угоди з Радянським союзом. Тим більш, що, вигідне географічне становище між СРСР та Німеччиною—Польща використовує так, з одного боку, перешкоджає доступу продукції російсько-українського сільського господарства на німецький ринок, а з другого—перешкоджає доступу німецьких фабрикатів на російсько-український ринок.

Таке становище триває до цього часу наперекір заяві про те, що Польща хоче бути не бар'єром, а мостом між Росією та Заходом.

Тепер Польський промисловий капітал шукає виходу з економічної кризи у 2-х напрямках: концентрацією великого капіталу—щоб збільшити свою кон'юнктури здатність на зовнішніх ринках та складанням торговельних угод, щоб завоювати ці ринки.

Що-до першого, то про це свідчить утворення металургічної картелі, яка ще не встигнувши сконструюватися та розподілити збут між окремими виробниками (переважно між Горішньо-Шлезькими підприємствами),—вже закупила 170.000 тон криворізької залізної руди ¹⁾.

З другого боку—безпосереднім наслідком складання двох найголовніших для Польщі торговельних угод—з СРСР та Німеччиною—буде вільний транзит через Польщу.

Я. Шик.

1) Rzeczpospolita, 29 січня 1925 р.

НА РЯДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ВИСТАВКА У СЛОБОЖАНСЬКІМ МУЗЕУ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Зараз відкрито виставку у Слобожанському музею імені Сковороди. Вона не є першою для цього музею, який вже має свою, хоча й коротку історію. На бувшій університетській горці, коло зупинок трамваїв, де метушиться багато народу, притулився його будинок. Відвідувача музей переносить у минуле України й причаровує численними малюнками слобожанських художників, з Васильківським на чолі. Початок музею поклали, як відомо, ті речі, що було виставлено у 1902 р. на XII археологічній з'їзді. Де-який час вони перебували при університеті, а потім перейшли до музею. До них приєдналися численні речі, подаровані різними особами та придбані нарочито за гроші. З приватних колекцій, що увійшли до музею, слід зазначити колекцію Н. Д. Шабельської (жіночі пояси, головні вбрання то-що, проф. Краснова та Радакової—це колекція народної медицини—цілющого зілля, усякого коріння. Зазначено, від якої хвороби вони допомагають (є справжні ліки). Ця колекція має велику цінність, оскільки вона гарно улаштована й складає цілу своєрідну знахарську науку. Є колекція різного вбрання (українського та російського), зібрана проф. Красновим та Сумцовим. Останній скомпонував також дуже цінну колекцію українських писанок, яка чарує різноманітністю візерунків, своєрідним стилем та фарбами. Акад. Сумцов взагалі особливо попрацював коло музею й був його головним фундатором. Купно з проф. Зеленіним він енергійно узявся у 1920 р. за його організацію, саме у січні, коли провадилася реорганізація усіх харківських музеїв. За його-ж думкою музею було поділено на три головних відділи—Квітки-Основ'яненка (історичний), Васильківського (художній) і Потебні (етнографічний). Він також подавав думку про необхідність видання «Вісника Музею Слободської України: 1) з метою поширення серед людності відомостей про його діяльність, заклад цінну етнографічну бібліотеку (є в ній цікава збірка книжок етнографа Дікарьова), подав збірку рідких малюнків стародавніх українських музичних інструментів, мав влаштувати ще 4-й відділ, присвячений Шевченку, розпочав заходи, щоб музею було віддано нижчого поверха будинку для провадження лекцій та етнографічних курсів. Слід також помітити, що він піклувався про організацію «Товариства Друзів Музею Слободської України». Й коли він не встиг цього зробити, то все-ж притягнув чимало співчуваючих справі музею, й музей, кінчаючи останніми часами, усе поповнюється новими речами. Улаштована зараз виставка й викликана між іншим новими передбачаннями та старими, яких по-за різними обставинами не було раніш виставлено. Серед нових експонатів слід поперше зазначити речі, що збагачують невеличку шевченкіану при цьому музеї, а саме—цікаву акварель власної роботи Пастернака: «Шевченко та Олесь». Малюнок вражає тою майстерністю, яка характерна для пензля цього художника. Намальовано аквареллю у 1915 році, й можна гадати, під впливом «Воспоминаний М. Юнге, дочки Ф. П. Толстого, президента академії мистецтв, який брав певну участь у справі визволення Шевченка. Пастернак скористав той саме момент, коли Шевченко малював портрета зі славнозвісного негра трагіка. Це було у 1859 р., яко Шевченко був вже хворим. Дивне враження робить лице поета: бліде, прозоре, болізне, з другого боку—надзвичайно приймний вираз очей, що якраз ілюструє настрій поета, що почував себе тоді найщасливішою людиною, бо «всім усе простив»... Олесь колиш сам був у Харкові й провадив ролю між іншим Отелло (у 60-х роках). Відомо також тепле відношення між ним та Шевченком, зійшлися два колишніх невольника,—перший—негр, якому тернистим шляхом довелося дістати освіту, вийти на шлях актора у той час, коли по американських театрах заборонувалося

пускати «собак та негрів». Ол'їрідж мусів покинути рідний край й вийшов уперше на сцені у Лондоні, де його відразу оцінили. Цікаво, що й тут трапився неприємний випадок,—відомий трагік Він також не захотів грати на сцені поруч з «негром»; другий був колишній кріпак. Обидва вони дуже скоро зійшлися, при допомозі тлумача, розповіли один одному про свої колишні невольницькі пригоди, співали кожний свої невольницькі пісні. Шевченко до того-ж був зачарований артистичним таланом Ол'їріджа, особливо у його коронній ролі Отелло, й намалював з нього портрета, який переховується зараз у Третяковській галереї.

Є на виставці й другі експонати, зв'язані з іменем Шевченка,—це коректурний примірник гравюри Шевченка (1859 р.): «У корчмі». Саму гравюру було видано. Гравюру зроблено з підписом Т. Шевченка з картини відомого художника Ів. Ів. Соколова, про якого ще все досліджено й зараз треба згадати. Ів. Ів. Соколов (народився у 20-х роках на Курщині, помер у 1918 році тут у Харкові) був великим приятелем Шевченка. Молодший на 7—8 років від Тараса, він скінчив академію наук саме тоді, коли туди вступив Шевченко. Курса академії він скінчив за два роки, тому що виявив великий хист. Ще за його студентства його картини було куплено за великі гроші. Придбав тоді-ж одну з його картин на укр. сюжет П. О. Куліш. По завершенню Васильківського, Соколов перший з академиків почав писати на українські теми. Історик академії ставить його ім'я поруч з Реймерсом, Лагоріо, Худяковим. Цей Соколов, разом з другими молодими академіками, внів свіжу течію в академію й, звичайно, обурив проти себе старих майстрів, отже вперше йшов вперед. Що цінне для України, то це та прихильність до неї, яку він виявив, як художник і людина. У новознайденому листі до Г. Галагана (Шевченківський збірник Соробкоп 1924 р.) Шевченко писав тому про Соколова, як «талановиту та щирю людину, що любить наш край». Згадає не раз Шевченко його й в своєму щоденнику, кажучи про малюнки того з українського життя. Відомі особливо картини Соколова: «Проводять рекрутів», «Пускають вінки», «Парубок та дівчина» «Ранок після весілля на Україні», «Збирають вишні у поміщицькому садку», «Ніч на Івана Купайла». У Харкові в одного його приятелів переховуються ще декілька його картин. Особливо цікаві такі: «Швець» та «Чумацька пригода» (Смерть чумака в степу). Обидві картини вражають надзвичайним знанням української природи, побуту та типів, не кажучи вже про майстерне виконання. З кінця 50-х років Соколов оселився на півдні, у с. Ганжівці, Суджинського повіту на Курщині. Тут у нього бували Тургенев, Полонський, Данілевський. Від небіжчика чули його цікаві спомини про них, а також і про Шевченка, його характер, про співання поетом улюбленої пісні: «Ой, по-над морем Дунаєм» (про цю пісню згадують і другі мемуаристи Шевченка). Коли взяти на увагу, що музей Слобожанщини має на меті улаштувати спеціальний Шевченківський куток, придбання згаданих картин Соколова, а також його портрета, що також переховується в Харкові, є не остання річ. Окрім гравюри Шевченка «У корчмі» є знімки з самих перших гравюр Шевченка, це що були потім видані при книзі Полевого «Русские полководцы». Цікаво, що в передмові до цієї книжки Шевченко вже називається «известным художником». Однак, про його письменницький талант—ані єдиного слова. І ці гравюри свідчать про велике вміння Шевченка працювати aqua tinta. Є на виставці також власноручна акварель Шевченка—портрет з сина Родзянки.

Цікава дуже велика добре справлена фотографія з могили поета. Могили знято харківським доктором Фавром з даху шевченківської хатки на Чернечій горі, знято так, що видно «і лани широкополі і Дніпро і кручі» і—саму могилу. Фотографія ця ще не була видана. Є також портрет М. Кречмера, що піклувався про родину Шевченка.

Велику частину виставки бачимо у художньому відділі музею. Тут кажемо про 115 малюнків Васильківського, заново виставлених. Цінність пензля цього художника у справі малювання Слобожанщини добре відома. Зазначені картини—надзвичайно цікаве збагачення музею. Тут ціла жива панорама української природи, типів, архітектури, побуту. Жанрові сценки на цих картинках матимуть і безумовне історичне та етнографічне значіння. На пейзажах, як і завжди у Васильківського, вражають тони в малюванні неба, де художник виявив себе, як майже першорядний мистець. Виставка може також похвалитися й дуже добре змальованим портретом Васильківського роботи Ів. О. Уварова, що приймав і зараз приймає діяльну участь в справі оздоблення музею¹⁾, реставрації старовинних малюнків і придбанні нових річей.

У відділі Квітки-Основ'яненка окрім одного новоприданого старого портрета з Квітки звертає на себе увагу вітрина з новоприданими рукописами та друкованими

1) В музею виставлено й портрета харківського художника К. К. Первухина—роботи І. Уварова.

творами першого журналіста на Слобожанщині, байкаря та видавця «Харківського Демократа» (1816 р.) В. Г. Масловича. Рукописи придбано випадково на Благбазі. Цікаві твори, де змальовано уперше життя села на Слобожанщині, спомини про перші роки існування харківського університету, побут старого Харкова, то-що. Маслович (1793—1841), як відомо, залишив після себе низку творів (байок, віршів, статтів) сатиричного характеру (де-які не були ухвалені цензурою), «Казку про Харька» й редагував згаданого зараз часописа. Цікаве його бажання притягти до співробітництва місцевих, слобожанських письменників. Його також можна вважати, разом з Вертелевим (з яким він вчився в університеті), за першого українського етнографа на Слобожанщині. Музей має зараз, окрім рукописів його, що говорять про українське життя, рукопис «Сказка о Фоме», це гостра сатира на російське офіцерство та дворянство на початку XIX ст. й осуд дуелі; також є другі ще його рукописи, книжки з його бібліотеки, його байки, видані двічі (у 1816 та 1825 р.р.), докторська дисертація, гарний портрет, мальований з художньої мініатюри худ. Уваровим, а також велика картина «Село Гіївка» (під Люботином), де жив останні роки журналіст. Мальовано картину худ. Шрейдером (харківцем). У родини Масловича переходять цікаві картини й статуї, що йому належали, й свідчать про художні смаки слобожанців на початку XIX ст. Придбання її є бажанням для харківських музеїв мистецтва чи взагалі старовини.

В етнографічному відділі цікаво глянути на новопридбані головні вбрання старовинний козацький трьохкольоровий пояс і інші речі.

Серед других експонатів слід згадати три нових малюнки «Козака Мамая». Зараз таким чином слобожанський музей має 13 таких малюнків,—більш ніж у полтавському музею. Одного з нових малюнків намальовано на дверях (подарунок П. та І. Ковалівських). Малюнок зберігся досить добре, має цікавий просторий підпис, інтересні подробиці в оточенні центральної фігури; майстерно виписане сонне обличчя. Це один з варіантів групи малюнків, де козак «воші б'є». Чималоого розміру другий малюнок, менш вдального, богомазівського типу пензля, але також з цікавими варіаціями відомого віршу. Краще написано третього «Мамая», невеличкого розміру, без віршу. Музей увесь час вживає заходів побільшити колекцію «Мамайв» і має на це де-які надії.

У відділі старовини зараз маємо на виставці також дуже цікаву колекцію люльок—від старовинних козацьких XVII—XVIII ст. до поміщицьких XIX. Одні з них цікаві старовиною, розміром (в одну влізати добра жменя тютюну), другі—своєю художньою обробкою. Є старовинні килими й кози, з рисунками геометричними, квітчастими, орнаментовими композиціями, хрещатими комбінаціями, з оригінальними використаннями світлотіні, пропорційними зменшуваннями орнаментації; є фарбісти візерунки, є блідіші; розміри килимів різноманітні—від узького до великого, на яку добру стіну. Є кілька коців; де-які з них вражають свіжістю фарб та живістю малюнка.

В відділі «Старий Харків» маємо на виставці нові краєвиди старого міста, два дуже цікавих знімки поводи у Харкові у 1893 р. Є фотографія заллятої водою Старо-Московської вулиці; є велика картина: парад на Вознесенській площі, де бачимо цілу галерею колишніх харківців усіх класів. На картині добре відбилася миколаєвська муштра. Цікаві постаті студентів харківського університету 40-х років.

Слід помітити на виставці придбання старовинного озброєння. Є колекція також ноганів, «отрезів» нашого часу, то-що.

На протязі часу виставки Слобожанський Музей провадить розпочату низку лекцій для широкої людності на теми, близькі до його життя та експонатів. Співробітниками музею та катедри історії Української культури було зачитано про Сковороду «Козака Мамая», Квітку, гайдамаччину, чумацтво, Гулака-Артемовського, кобзарів, то-що. Виставку й лекції відвідується широ експурсіями та приватною публікою. Музей, помічаючи увагу населення до його справи, надіється на збільшення офір до його колекцій, і між иншим, про що живе думка в його співробітників й вживаються заходи, на утворення спеціального шевченківського відділу. Пам'ять про великого українського кобзаря міцна у Харкові. Згадаємо придбання харківцем Філоновим картини Шевченка (подаровано дружиною Філонова до Слобожанського Музею); заходи про пам'ятник Шевченку з боку Алчевських; заслуги слобожанців Пільчикова та Жученка у справі Львівських записок, цього нерукотворного пам'ятника Тарасу; заходи харківських думців на засіданні 4 III 1911 р. після докладу акад. Сумцова—про вшанування пам'яті Шевченка відкриттям низки шкіл у краю; постійне відношення студентства харківського, яке ще у 1862 р. постановило щорічно згадувати великого страдника у день його смерті, предсмертне бажання небіжчика М. Ф. Сум-

цова про шевченківський відділ. Музей має відділ імені Потебні, Квітки, Сковороди; мати Слобожанщині у своєму краю музеї відділ Шевченка є річ дуже бажана. А коли згадати, що старе студентство харківське, ухвалило через рік після смерті Шевченка, збираючись щорічно, поділятися думками про поета з людністю усієї Слобожанщини, заснування шевченківського кутка у музею ім. Сковороди є річ і своєчасна.

Ів. Єрофієв.

* Виставка «7 років Червоної Армії». До 7-х роковин Ч. армії головлітосвіта УСРР разом з УВО організувала виставку «7 років Ч. армії», в якій підводяться підсумки досвіду громадянської війни й відбивається сучасна техніка військової справи, як засіб охорони спільки радян-

ських соц. республік. У виставці є такі відділи: політуправління, штабної служби, ВУЗ, піхота, артилерійський, кіннота, повітрофлота, інженірно-технічний, зв'язок та радіо, хемічний, постачання і санітарний, ветеринарний і інвалідної кооперації.

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА Й МИСТЕЦТВО

* Вечір гартованської творчости. У неділю 15 березня, в Державному драматичному театрі ім. Франка, відбувся вечір гартованської творчости, влаштований «Гартом».

У вечорі взяли участь як харківські гартованці, так і представники гартованських філій і студій—з Одеси, Києва, Полтави та инш. міст.

У відділі поезії зачитали свої твори: Косяченко—«Іван Незаможник», Микитенко—уривок з поеми «Оленка», Аврущенко—«Тужурка комсомольця» (рос. мовою), Гадзинський, Сосюра—«Тарас Трасило»—уривки з роману.

Тов. Веледницький, представник єврейської групи «Жовтень», зачитав єврейською мовою нові поезії.

Представники білоруського об'єднання поетів і письменників «Маладняк» Пушча й Дубовка зачитали низку поезій білоруською мовою.

Перший розділ вечора носив таким чином небувалий для Харкова та й України інтернаціональний характер, коли разом об'єдналися представники пролетарської творчости різних мов Союзу радянських республік.

Аудиторія особливо тепло зустрічала виступи білоруських поетів.

Відділ театральної творчости складався з 1-го акту п'єси гартованця Куліша «97», поданий у виконанні колективу Франківців і 2-х інсценіровок театральної майстерні «Гарт» «9 січня» й «Злий та добрий Хем».

В музичному відділі хор імені Леонтовича виконав низку творів композиторів на слова гартованців, а саме: «Ой зацвіла папороть»—Хвильового, «Юнацький марш»—Поліщука, «Сійте в рахманій чорнозем»—Тичини.

Сильне враження справив виконаний хором твір Толстякова на слова Василя Еллана «Ударом зрушив комунар».

Вечір закінчився демонструванням першої картини кінофільми гартованця Д. Бузька «Лісовий звір».

Г.

* 2-й З'їзд «Плуга» відбувся в Харкові в третю річницю свого існування, 3—7 квітня.

На засіданні пленуму Центрального Комітету «Плуга» 8 квітня ухвалено було структуру ЦК «Плуга», а саме: для практичного ведення праці обрано було бюро ЦК в складі т. Пилипенка, Кириленка, Панова, Усенка й Степового. Секретарем по організаційній частині обрано т. Кириленка й по виробничій т. Панова. Рецензування творів і керівництво виробничою частиною «Плуга» залишаються за керівниками студій, а інститут прикріплених по губернях залишається з функціями інструкторсько-організаційними.

До обов'язків прикріплених однесено перегляд матеріалів, що надсилаються з філій, як-то заяви, звіти, плани праці і т. ин. і доклади на ЦК про їхню працю.

Визнано, що уповноваженими ЦК на місцях вважаються товариші, що увійшли в склад ЦК: на них-же й покладається відповідальність за район, в якому знаходиться філія.

В склад редколегії центрального органу «Плугу» «Плужанин» обрано Пилипенка, Сенченка й Биковця з правом притягнення інших товаришів, що бажають працювати в журналі.

Пленум ЦК доручив бюро: а) видрукувати матеріали з'їзду, б) випустити 3 число «Плужанина», присвячене з'їздові, в) випустити протягом літа 2 число альманаху «Плуг», г) підвищити виробничу працю т.т. в галузі дитячої літератури й драматичної творчости, д) організувати кіно-секцію, е) легалізувати й видрукувати загальний статут спілки, ж) перевести перереєстрацію членів «Плугу», й доручити це оргкомісії, з) організувати протягом літа в і д а в н и ц т в о

«Плуг», і винайти кошти та матеріяли до видання.

Черговий пленум ЦК вирішено призначити на 1 вересня, а до цього числа скликати ревізійну комісію.

* Будинок імени Шевченка. В Харкові згідно з постановою Раднаркому утворюється будинок імени Шевченка; в ньому будуть розміщені роботи з галузи вивчення творчості й діяльності великого поета-революціонера.

* Обмін між УСРР і РСФРР історичними матеріялами. Президіум ВУЦВК звернувся до ЦВК СРСР з проханням про повернення українських історичних і культурних матеріялів, що переходять по архівах РСФРР. Одночасно президіум запропонував Укрцентрархіву перевести облік історичного матеріялу, що є на Україні й стосується до РСФРР, для передачі його РСФРР.

* Повернення Україні архівних матеріялів. Укрцентрархів виявив, що значна частина архівних матеріялів, які стосуються до України, перебувають по сховищах РСФРР, зокрема

так звані «малоросійські архіви». В цій справі Укрцентрархів звернувся до президії ВУЦВК з проханням вжити заходів до повернення Україні архівних матеріялів. Президія ВУЦВК ухвалила звертатися до ЦВК у СРСР з докладною запискою в справі повернення УСРР українських архівних матеріялів. Одночасно запропоновано Архівному управлінню виявити і взяти на учот всі архівні матеріяли, що стосуються РСФРР, для взаємного обміну, а також вжити заходів до розшукування всіх матеріялів, що стосуються 1 та 2 Всеукраїнських з'їздів Рад.

* До українізації опери. Спеціальна комісія при Головполітосвіті в складі Радиша, Туркельтауба, Козицького, Любченка М., Вольського, Гольберга і ин., розробила детально питання про утворення з слідуєчого сезону в Харкові Державної Української опери.

НОВІ ВИДАННЯ

* У виданні Головполітосвіті УСРР в найближчому часі виходить книга проф. Туркельтауба «Театральна робота в клубі».

К И Ї В

НАУКОВІ Й МИСТЕЦЬКІ ЗАКЛАДИ

* Діяльність Всеукраїнської Академії Наук. На річному публічному акті Всеукраїнської Академії Наук акад. Кримський у своїй доповіді зазначив, що радянська влада віддавала Академії багато уваги. В минулому році академії передано багато великих будинків Асигновано кошти на ремонт. При академії є зараз 77 наукових установ. Гордоші ВУАН—це всенародня бібліотека з 1200 тис. томів. Історичні комісії під керівництвом проф. Грушевського підготували багато наукових праць. Значну діяльність розвинуло Економічне товариство.

* Печерська Лавра—антирелігійний музей. В помешканні бувшої Лаври улаштовується антирелігійний музей. По кількості зібраних матеріялів музей є першим у СРСР. Є незвичайні експонати із питань культу всіх релігій. Значну частину експонатів виписано із-за кордону.

* У «Плузі». За першу половину березня б. р. відбулось 3 збірки Київ-«Плугу». На зборах, плужанських зачитувались вори майстрів та студійців.

Було зачитано також і статтю тов. В. Блакитного «Організаційна криза в сучасній революційній літературі» («Культура і Побут»), після чого голова Київ-«Плугу» тов. С. Щупак зробив широку доповідь,

в якій дав об'єктивну оцінку сучасному становищу укр. рев. організацій.

По доповіді т. Щупака відбувся обмін думок, з яких виявилась правильність висновків доповідача.

В половині березня відбулось засідання Бюро філії разом з головою ЦК «Плугу» т. С. Пилипенком, що приїхав був до Києва. Т. С. Пилипенко інформував Бюро про літературне життя Харкова, про роботу ЦК «Плугу» та його останні постанови. За участю Голови ЦК «Плугу» було розв'язано низку важливих організаційних питань Київської філії.

В день Шевченківських свят члени Київ-«Плугу» взяли участь в «Живому журналі» при клубі Робітос. Т. С. Щупак зробив низку докладів про Шевченка в робклубах Києва.

Музичний сектор «Київ-Плугу»—муз. Студія ім. Леонтовича спільно з робітничими хорами Демієвського району виготувала новий репертуар револ. пісень і дала кілька концертів у робклубах.

* До всіх музичних організацій УСРР. Бажаючи ближче підійти до мас і виявити їхні музичні потреби, редакція журналу «Музика» розпочала організацію при журналі музичних кореспондентів.

1 лютого відбулося перше організаційне зібрання музкорів, яке обрало «Тимчасове Бюро Музкорів».

Обов'язки музкора полягають: 1) в організації громадсько-музичної роботи, 2) в боротьбі з халтурою, муз. неучтвом та з іншими негативними явищами в муз. житті мас, 3) у виявленні потреб трудящих мас що-до музичного мистецтва, 4) в ознайомленні мас з музичною пресою, 5) в притя-

гненні широких кол до музкорівського руху та 6) в інформації про муз. життя мас по різних часописах (друкованих газетах та журналах, стінних та живих газетах і т. інш.).

Просимо вас як-найскорше виділяти музкора і повідомити нас про це листом по адресі: Київ, вул. Раковського, 15.

Тимчасове Бюро музкорів при ред. «Музики».

МАТЕРІЯЛИ ПРО ШЕВЧЕНКА ДО ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

(До редакцій усіх періодичних видань).

Всенародня Бібліотека України є витвір революції. Від часу заснування ВБУ всю свою організаційну роботу переводила за громадською ініціативою та допомогою. Утворення книжкових фондів так само є в великій мірі діло громадське. Співчуття й громадська підтримка завжди були й є тою атмосферою, в якій Всенародній Бібліотеці України треба й надалі працювати, щоб як найскорше стати центральним осередком на Україні, в якому можна було б дістати й використати вичерпуючий матеріал, потрібний для всебічного вивчення економічних і загально-культурних ресурсів УСРР.

Таке вивчення поставлено тепер, як чергове завдання, і в зв'язку з цим ми маємо утворення загально-українського краєзнавчого фронту, на якому ВБУ бере певну активну участь. Краєзнавча робота ВБУ виявляється в першу чергу в збиранні й упорядкуванні відповідного матеріалу. З метою поширити громадську допомогу в цьому напрямку, ВБУ вживає різних заходів, і один з них був і є—заклик до всіх громадян УСРР через пресу. Так справа стоїть

і тепер. Наближаються роковини Т. Шевченка. Всі матеріали про Шевченка ВБУ зосереджує в окремому спеціальному підвідділі.

Високо оцінюючи кожний друкований рядок про Т. Шевченка, ВБУ звертається до всіх редакцій періодичних видань, що виходять на території УРСР і по-за її межами, з проханням надіслати безпосередньо на адресу ВБУ «Шевченківські числа» (номері) своїх видань, що вийдуть у біжучому році

Збільшуючи літературний матеріал ВБУ про Шевченка, редакції разом з тим дадуть змогу в Б-ці України продовжувати складання бібліографічного покажчика газетної й журнальної літератури про Шевченка.

* Виставка проектів пам'ятника Шевченкові. 12-го ц. березня, в роковини смерті Т. Шевченка Губ комісія по влаштуванню пам'ятника Шевченкові в Києві відкрила виставку проектів пам'ятника, роботи студентів Художнього Інституту.

СТАН ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ В КИЇВІ ТА ЕКСКУРС. КУРСИ-КОНФЕР. ЛІТОМ 1924 Р.

Екскурсійна справа нараховує в Києві більш 40 років¹⁾. Учителі, окремі особи та установи улаштовували мандрівки на околиці м. Києва, по Росії, та закордон. Із них треба назвати В. І. Петра, М. Т. Черкунова, В. В. Кістяківського, М. В. Шарлеманя, Л. П. Добровольського, Г. Ю. Прехтбергера, Д. О. Белінга, Студентський Гурток Дослідження Природи, т. і. У Петербурзі й Москві екскурсійна праця ширилась і стала на плановий шлях; почали виходити де-які журнали («Екскурсійний Вестник», «Природа в школі», і др.). Київ далеко відстав у цьому рухові. В 1914 р. «Орнітологічне Т-во ім. Кеслера» улаштувало виставку Охорони Природи, яка мала великий успіх.

Тільки на весні 1915 р. відбулись в Києві перші «Курси по підготовці керівників екскурсій з дітьми в природу» під орудою В. М. Артоболевського²⁾. Курси зібрали 386 учасників майже, виключно вчителів. Викладання лекцій супроводилось екскурсіями в природу. Курси викликали велике захоплення серед учителів і пройшли дуже жваво.

1) Цей короткий історичний нарис взятий з рукопису П. Р. Тимошки.

2) Відчит надруковано в Києві в 1915 р. «Курси по підготовці керівників для ведення екскурсій з дітьми в природу, устроєні в Київ з 28 апріля по 15 люня 1925 г. Київським Орнітологічним обществом ім. К. Ф. Кеслера; збірн. статей В. М. Артоболевського, Д. Е. Белінга, В. И. Казановського, В. Н. Лучника, Н. А. Троицького и Н. В. Шарлеманя, подъ общей редакцией В. М. Артоболевского».

Після цього ми бачимо де-кілька заходів надрукувати екскурсійні водирі, та методологічні збірники, але вони були хаотичні, і, крім того, зовнішні умови війни, а потім революції не дозволяли екскурсійну справу поширити.

В липні 1922 р. з'являється державна установа для керівництва цією справою — Екскурсійне Бюро при Губполітосвіті під головуванням П. Р. Тимошка. Це Бюро мало помешкання в Будинку Комосвіти (був. Олексієвському Музеєві) і мало на меті складання планів мандрівок по Києву, централізування керівників, провадження екскурсій по музеям, підприємствам та околицям Києва. За друге півріччя 1922 р. через Бюро перейшло 406 мандрівок с 8 тис. учасників, а в 1923 р. відбулось уже 2100 мандрівок з 83 тис. учасників. Екскурсійних пунктів в розпорядженні Бюро було до 100, керівників — більш 50-и. У вересні та жовтні 1923 р. при Екскур. Бюро було улаштовано Екскурсійну Виставку.

В останні роки при де-яких Культвідділах, при Губсоцвиху та нарешті при Робосі було засновано екскурсійні комісії, гуртки (Природничі) і семінари, які почали самостійно провадити свою працю і обмірковувати методологічні питання.

*

Влітку 1924 р. з ініціативи Лекбюро та Секції Наук. Робітників Профспілки Робітос було скликано в Києві Екскурсійні Курси-Конференцію. Протягом 5 засідань з 2 по 18 червня поширеного складу Лекбюро під головуванням П. Ф. Іноземцева було вироблено план докладів та екскурсій, а також запрошено докладчиків і керівників переважно з складу професорів та навчителів вищих шкіл. Доводилося скорочувати курси, тому що на всі витрати по конференції було одержано (260 карб. (від Культвідділу Робітоса 130 карб., решта від Секції Наук. Робітників). Доклад та керування однією екскурсією оплачувалося по 10 карб., на організаційні витрати — 20 карб., тому довелося влаштувати лише 24 доклади й екскурсії. Від далеких екскурсій (передбачалося зробити екскурсію у Межигір'я, Вишгород (довелося відмовитися).

Курси-конференції розпочалися 19 червня в Буд. Освіти. На першому засіданні було заслухано інформаційні доклади Ю. М. Москаленка (від ГРПС) про завдання екскурсійної конференції, т. Кушніра (Культвідділ Робітос) про ролі конференції в підготовці та М. М. Воскресенського про план праці конференції. Потім було обрано Бюро Конференції в складі: голови П. Ф. Іноземцева, заст. голови Р. В. Савченка, М. М. Воскресенського, П. Р. Тимошка (від секції краєзнавства, що була в складі конференції), М. М. Григор'єва (від виробничої секції) і В. П. Янушівської (секц. природознавства) та секретаря Е. Р. Ульман (секц. культ.-історична).

Було заслухано такі доклади:

20 червня — т. Бойко: Методика сільсько-господарських екскурсій.

21 червня — І. Г. Гермайзе: Етнографічні Культ.-Історичні екскурсії.

23 червня — М. М. Григор'єв: Методика виробничих екскурсій.

» М. І. Усанович: Природознавство підчас виробничих екскурсій.

24 червня — Д. М. Щербаківський: Краєзнавчі етнографічні екскурсії.

» Ф. Л. Ернст: Екскурсії для ознайомлення з пам'ятниками старовини Києва

» В. М. Базилевич: Краєзнавчі культурно-історичні екскурсії.

(вечірнє засідання) — М. В. Шарлемань: Краєзнавчі екскурсії в природу.

» Б. Л. Личков: Геологічні екскурсії нашого краю.

25 червня — М. В. Шарлемань: Практичні поради до ведення дослідних екскурсій в «цілокупну» природу.

» Т. Р. Тимошок: Історія екскурсійної справи в РСФСР та на Україні.

(вечірнє засідання) — Д. О. Белінг: Методика ведення гідробіологічних екскурсій.

24 червня — М. М. Воскресенський: Закони природи та їх ілюстрування підчас природознавчих екскурсій.

Доклади не були обмежені певним терміном і після кожного в обмін думками жваву участь брали члени — слухачі конференції

Екскурсії було переведено почасти зараз-же після докладів, почасти в окремі дні, при чому всіх членів-слухачів було поділено на групи (2 і 3), яких послідовно водили керівники. Відбулися такі екскурсії:

20 червня: т. Бойко: Сільсько-господарська екскурсія на міське садівництво (кол. Мейера).

21 червня: І. Г. Гермайзе: Історично-етнографічна екскурсія на Щековицьку гору.

26 червня: М. І. Усанович: Виробнича екскурсія на завод «Карбонік» (три групи).

28 червня: В. М. Базилевич: Культурно-історична екскурсія на Поділ (частина Київ) (2 групи).

30 червня та 1 липня по черзі 2 групи на Труханів остров—Д. Е. Белінг (гідробіолог) і М. В. Шарлемань (в цілокупну природу).

8 липня: А. І. Онищук: Етнографічна екскурсія до Музею ім. Вовка Укр. Акад. Наук.

Бюро Курсів-конференції мало 4 засідання для регулювання ходу конференції. Воно-ж таки здобуло дозвіл на зменшений проїзд для екскурсантів по трамваю, зробило облік членів-слухачів, виробило та розповсюдило 2 анкети, висновки з яких подаємо нижче.

Підчас Курсів-конференції було організовано дві виставки експонатів екскурсійного гуртка при Робітосі та екскурсійної літератури Держ. Вид. РСФСР.

Перша анкета, що її було роздано з початку конференції, має 10 запитань: 1. Ім'я, по батькові та прізвище, 2. Де працюєте, 3. Освіта, 4. Спеціальність, 5. Що викладаєте в школі, 6. Яка установа делегувала В. на конференцію, 7. Чи працювали раніш в екскурсійній справі, 8. Коли працювали, то в якій галузі, в шкільній або позашкільній, 9. Мета В. участі в конференції, 10. Побажання.

Було повернено 67 відповідей (здається відгукнулися бодай всі слухачі-члени). Результат був такий: Освітній ценз виявився високий: закінчило ВУЗ—27 осіб (40%), не закінчило вищої освіти—13, з середньою спеціальною освітою—9, з середньою—17, не з'ясовано—1. З зазначеної кількості осіб не провадило екскурсії тільки 5, решта екскурсувала з учнями в природу (34). Влаштовували культурно-історичні екскурсії (22), виробничі екскурсії, краєзнавчі екскурсії (7), комплексні (8). Тип екскурсій зазначався шкільний (55), а також і позашкільний (30). Більшість слухачів було командирована Трудشوлами (36), частину Дітдомами (11), клубами (7), решта (7) були безробітні вчителі. 20 осіб (30%) входили в екскурсійний гурток Робітоса. На запитання 9 значна більшість (51) дали відповідь, що сподіваються здобути на курсах знання, поповнення досвіду, ознайомлення з новою методикою. Де-хто бажав, щоб був обмін досвідом в формі докладів слухачів. На останнє запитання одержані різні побажання; частина (15) сподівалася від конференції підвищення екскурсійної справи, удосконалення та розробки методів, інші писали про необхідність частіше збиратися, про організацію екскурсійного центру, друкування збірників, підручників, провідників, то-що.

Друга анонімна анкета, що її було роздано наприкінці курсів, на жаль, зустріла слибий відгук. Подало відповіді тільки 15 осіб, себ-то менш ніж 1/2 всіх членів. Часто відповіді були написані похапцем. Але беручи на увагу, що подали відповідь більш активні слухачі, і тому що ці анкети виявляють настрої їх авторів, не можна не визнати, що вони цікаві. Ця анкета мала 9 запитань: 1. Що дала позитивного конференції, 2. Які негативні риси мала конференція, 3. Якого характеру мусять набути конференції у майбутньому, 4. Чи корисно сполучити курси (навчальний характер) з конференцією (активна праця членів), 5. Які мусять бути організаційні форми екскурсійної роботи в дальшому, 6. Чи бажаєте далі працювати в екскурсійній справі і в якій саме галузі, 6. Що з матеріалів, які були пророблені підчас конференції, вважаєте за більш корисні і чому, 8. Яке місце повинні мати екскурсії в шкільному та позашкільному навчанні, 9. Додаток до п.п. 1—7. Обробка відповідей виявила, що конференція, хоч-би частково, задовольнила слухачів-членів, подавши методичні та фактичні відомості (10), викликавши зацікавлення екскурсійною справою, давши стимул для дальшої роботи (3).

Негативні риси конференції зазначено такі: поспішність в організації (4), мала активність самих членів (3), короткість докладів (2), невдалим терміном закінчення навчального року, спека (2), малою розробкою де-яких методичних запитань (3) та інші. Більшість цих дефектів визнає і саме Бюро, гадаючи, що майже всі вони з'явилися наслідками хапанини в скликанні конференції та переобтяженістю осіб, що керували конференцією. На запитання 4 сім відповідей було позитивних та п'ять негативних. Відповіді на решту запитань частково увійшли в побажання, що їх прийняла конференція.

На останньому засіданні конференції 2 липня було заслухано доклада слухача Д. Н. Вилонського: Екскурсії в системі шкільного виховання. Підчас цього-ж таки засідання конференція висловила такі побажання: «Беручи на увагу, що мета конференції поставити екскурсійну справу на належне їй місце, визнати за необхідне організувати гуртки та семінари при Робітосі. По змозі частіше скликати конференції, підчас яких роботу провадити посеційно. Організувати у Києві об'єднувальний керуючий центр методологічного та розподільного характеру з консультаційним бюро. По можливості заснувати екскурсійну станцію та базу для приїжджаючих екскурсій». Нарешті було ухвалено лічити, що конференція не закінчила свою працю, продовжувати влітку працю

по секціях та зібратися в-осени для підрахування всього, що було набуто підчас конференції. Один із слухачів конференції В. П. Ливенцов запропонував доклада: «Математичні і фізичні екскурсії в природу», але його, завдяки тому що тему цю конференція визнала спеціальною, ухвалено було передати до секції, де його на жаль не було заслухано, тому що секція фактично не працювала. Влітку члени конференції роз'їхалися хто куди, і всі побажання останнього зібрання залишилися на папері.

Таким чином вся праця конференції виявилася в заслуханні та обговоренні 17 докладів та в улаштуванні низки екскурсій. Кожний слухач зробив 7 різних екскурсій і всього (беручи на увагу розподіл на групи) було влаштовано 12 екскурсій.

*

Про необхідність поставити на чергу організаційні питання в екскурсійній справі не раз подавалися заяви до Культ. Відділу Робітос'у, але останній не вживав будь-яких заходів в напрямку організації екскурсійного центру, Лекбюро припинило існування, а Екскурсійне Бюро при Губполітосвіті (в буд. Комун. Освіти) було тільки осередком, де можна було здобути перепуск на екскурсію та знайти керівника, зовсім не торкалося методологічної та семінарсько-самоосвітньої праці.

Нарешті 27 жовтня під головуванням С. В. Савченка було скликано нараду при культвідділах Співки Робітоса та Секції Наукових Робітників в складі низки осіб, що цікавляться екскурсійною справою і мають в ній досвід та представників Культвідділів Робітоса і Секції Наукових Робітників.

Організовано було тимчасове бюро екскурсійної конференції під головуванням М. М. Воскресенського, яке збиралося двічі та скликало 16 листопада одноденну міську екскурсійну конференцію, завданням якої мусило бути розгляд виключно організаційних питань. Це засідання закінчувало літні курси-конференцію. Оповістки було розіслано по всіх місцях та школах, в часописах надруковано оголошення. Зібралося 100 осіб. Було обрано президію в складі: голови М. М. Воскресенського, секр. Е. Ульман, П. Р. Тимошка, М. В. Шарлемана (всі чотири від Тимчасового Бюро) та С. М. Іваницького-Василенка (від Культвідділів Секції Наукових Робітників та Робітоса).

Після інформації М. М. Воскресенського про працю весняної конференції було заслухано:

1. Програмового доклада Р. П. Трескина: Організаційні питання екскурсійної справи в Києві.

2. Інформацію представника Культвідділу т. Шелеста про матеріальний стан Культвідділу та перспективи організації екскурсійної справи.

3. Інформацію т. Павликовського про реорганізацію Екскурсійного Бюро при Губполітосвіті та про плани його роботи.

Після довгих та жвавих дискусій було прийнято резолюцію, яку було передано до Культвідділів Робітоса та Секції Наукових Робітників. Текст резолюції:

«Екскурсійна конференція, заслухавши доклада про стан екскурсійної справи в Києві та про засоби до її поліпшення, ухвалила звернутися до культвідділів Співки Робітоса та Секції Науков. Робітників з такими побажаннями:

1. Беручи на увагу те, що питання екскурсійної справи стоять на черзі дня, необхідно організувати методологічне бюро, завданнями якого мусять бути: а) розробка планів, програм та іншого матеріалу що-до методики та техніки керування екскурсіями та обліку роботи, б) організація справочного відділу і в) організація коротко-термінових курсів;

2. Просити Культвідділи та через них Наросвіту, аби було вжито заходів в справі як-найскоршого урегулювання через Екскурсійне Бюро Політосвіті провадження екскурсій на підприємства, аби уникнути тих небезпек, що ними загрожує хаотичне екскурсуювання.

3. Для упорядкування екскурсійної справи Співка та Наросвіта повинні знайти кошти на утримання методологічного та екскурсійного бюро.

4. Результати екскурсійної праці повинні освітлюватися в пресі та обговорюватися на періодичних конференціях».

*

Всі спроби перевести в життя резолюції гальмуються відсутністю коштів в Співці Робітос Переговори Співки з Наросвітою продовжуються. В останній час Наросвіта збільшує роботу Екскурсійного Бюро Губполітосвіті (зав. т. Павликовський). Екскурсійне Бюро намагається організувати методом, налагодити друкування екскурсійного збірника, улаштувати курси підвищеного типу, одним словом перетворитися в такий центр, про який говорилося на обох конференціях. Треба тільки побажати, щоб на цю роботу Наросвіта знайшла гроші, тому що без коштів всі ці гарні побажання залишаться тільки побажаннями.

В. Воскресенський і М. Шарлеман.

КАТЕРИНОСЛАВ

КАТЕРИНОСЛАВСЬКЕ ЖИТТЯ КУЛЬТУРНЕ

1924 рік, найцікавіший рік в житті Катеринослава—бо саме цього року виникли в К-ві найміцніші осередки культури: «Плуг», хор ім. Лисенка та «Наукове при ВУАН товариство». Цього ж таки року удержавлено й закріплено Головполітосвітою за Катеринославщиною театр ім. М. Заньковецької. Були й до цього в К-ві такі організації, як «Молодая Кузница» (гурток молодих літераторів—переважно комсомольців) та «Пролеткульт», але перша організ. стала «замкнутим кружком», а друга веде роботу «учебы», маючи великий гурт учнів-студентів та субсидію Губполітосвіти (на платню штату) до 400 карб. що-місяця. Отже проглянемо роботу по організаціях:

«Наукове при ВУАН т-во» засновано влітку 1924 р. з ініціативи інспектури Е. В. М. Губполітосвіти.

❖ Катеринославська філія спілки сільписьм. «Плуг» веде роботу в клубі робкорів.

Відбулось протягом відчитного часу 47 вечірок. «Плуг» має секції: дитячої творчості та літератури й критики. При філії існує «Жінплуг» і «Плуг» образотворчий, що складається з 10 осіб-художників. Гуртки «Плугу» є в м. Запоріжжі, Кривім-Розі, Олександрії, Новомосковську, Павлограді, Токмаківці, Черніговці та Могилеві. Філія випустила 12 літсторінок—зараз бере діяльну участь в журн. «Зоря» (вийшло 3 числа).

Образотворчий «Плуг» на осінь готує виставку своєї продукції. Багацько оживлення принесли в «Плуг» виступи гостей-

літератів, як і приїздили до Катеринославу (т.т. Панч П., Кириленко І., Усенко П., Сенченко І., Копиленко О., Вишня Остап, Підмогильний В.

❖ Хор ім. Лисенка—існує зараз, як Музсектор «Плугу». Хор має великий репертуар революц. та народних пісень і користується колосальним поспіхом серед робітництва.

❖ «Молодая Кузница» замкнулась в собі бере участь в журналі Губкома КСМУ тієї-ж назви «Молод. Кузница» та випускає літсторінку в газеті «Грядущая Смена». Прилюдних виступів не робить.

«Пролеткульт»—головним чином виявив себе як театральний заклад—його вистави «Ничевоки» й «Слышишь, Москва» мали великий поспіх, але-ж приїлось вже, бо виставлялось силу разів скрізь і завжди.

❖ Плужани на праці: Ів. Ткачук—видрукував в Америці (журнал «Робітниця») низку оповідань. Працює, як редактор журналу «Зоря», що виходить в Катеринославі.

Омелько Саєнко—написав низку віршів та поему «Кармелюк».

Михайло Дубовик—написав поеми «Ленін» та «Згвалтована» і низку віршів.

Василь Чапля—видрукував оповід. «Дідове серце» і поему «Уперехрест».

Лебідь Макс. Написав оповід. «Пригода Дувиґ Гліка» і цикли віршів «Пороги» та «Катеринослав». Працює, як уповнов. Головполітосвіти в держтеатрі ім. Заньковецької.

ПОЛТАВА

«У ШЕВЧЕНКІВЦІВ»

Закінчуючи зимовий сезон в кінці квітня місяця, перший державний драматичний театр ім. Шевченка виїздить з Полтави для праці на периферії.

За час пробування в Полтаві театр міцно зв'язався з робітничими організаціями та громадськими установами,—особливо з місцевим відділом освіти та вчительством, утворивши єдиний культурний фронт.

Зв'язок з робітничими та іншими організаціями виявляється в тому, що театр увів форму абонементного кредитування на квитки з дуже низькою ціною, що робить театр особливо доступним,—улаштуванням вистав у районах і крім того виділено інструкторів—керівників до місцевих клу-

бів та сельбуду, де вони провадять інтенсивну роботу.

Також театр увійшов у тісний контакт з місцевими організаціями «Гарту» та «Плугу», ввівши їх представників у склад правління для більш досконального творення ідеології театру та розробки літературних драматичних творів, намічених до постановки.

За останні 4 місяці виготовлено і поставлено декілька нових п'єс, як «Палії»—Луначарського, «Пошились у дурні» та «Сава Чалий» (за думою) в Новій інтерпретації Бубус—Файко, Де'вяносто Сім—Куліша та інші.

Театр користується великим поспіхом у Полтаві, про що свідчать, як Полтавська преса так і піднесена та оголошена після однієї з вистав адреса.

Постановою Головополітосвіти і місцевого відділу політосвіти закріплено міський театр за Шевченківцями, як базу, а з 1-го жовтня після повернення «Шевченківців» з периферії театр переходить на цілковите державне утримання.

Склад трупи зараз нараховує до сорока чоловік, а незабаром в театр поверта-

ються актори Мещерська Г., Сидоренко Є., та ин.

Крім режисерів Бережного К., Тінського М., ведеться переписка з режис. Клещевим та Смірновим.

В день Шевченківських роковин при театрові відчинено Ленінський куточок.

Видається внутрішній писаний Журнал.

На чолі театру стоїть правління, яке керує всіма справами театру.

М. Н.

ЧЕРНІГІВ

* «Думка». 12-го березня «Думка» повернулася з Чернігіву до Києва. В Чернігові «Думка» пробула 5 день і дала 5 концертів; з них один для з'їзду жінок в день міжнародного жіночого свята (8 березня) і один для членів профспілок в день Шевченківського свята. З прилюдних концертів були з таким програмом: 1) Пісні

Жовтня; 2) Пісні українського села; 3) Європейські твори.

В Шевченківський день «Думка» перевела об'єднання Чернігівських хорів—«Робосу», «Плугу» та ГРПС, які й виступили разом з «Думкою» в залі К. Лібкнехта під керівництвом Н. Городовенка.

ОДЕСА

* У ВУФКУ. Зараз на Одеській кінофабриці закінчилася постановка фільми «Марійка» по сценар. Романовської в постановці Акс. Лундіна, яка призначена виключно для села. Там-же розроблено сценарій до постановки «Кривавий цар» з життя пролетаріату підчас царювання Миколи II в постановці Чардиніна.

В найближчому часі ВУФКУ починає випускати «кіно-неділю Маховика» з оглядом життя в СРСР і на Заході.

По всій Україні ВУФКУ приступає до зниження вхідних цін в кіно: в Харківській губернії ціни вже знижені на 25% по всіх держкіно. Останні два місяці ВУФКУ видає безплатно картини тим робітничим клубам, які провадять демонстрацію не з комерційними цілями. Картини ці на 90% революційні по своєму змістові.

* В. Буряченко, автор «Російсько-українського словника» працює над складанням «Словника української математичної термінології», «Словника діловода».

* В. Буряченко переклав українською мовою цілий ряд п'єс: «Людина повітря»—комедія Юшкевича, «Дама з камеліями»—драма Олександра Дюма, одноактовки Аркадія Аверченка, Шолом-Алейхема та Чехова.

* Марія Тополя приступила до перекладу українською мовою вибраних поезій Буніна та Мережковського.

* Готується до друку колективна праця «Испанско-русский словарь» та «Еспансько-український словник» до 30.000 слів в кожному словникові.

РСФСР

МОСКВА

НА ВИСТАВКАХ І В МУЗЕЯХ

* Ювілейна виставка 1905 р. Музей Революції підготовлює ювілейну виставку 1905 року. Виставка складатиметься з 6 відділів, що охоплюють добу з 1902 до 1907 року.

В кожному з відділів буде виявлено взаємовідносини класів та політичних угруповань даної доби та їхню боротьбу. Особ-

ливу увагу буде віддано тим класам, угрупованням та партіям, що їх участь надто виразно виявилась у революції 1905 року.

Виставка має бути відкрита в травні.

* Вистава пам'яті Т. Г. Шевченка. Колектив музичної драми відзначив 64-ті роковини з дня смерті Т. Г. Шевченка виставою у Каляевському Народ-

ньому Будинкові: йшло інсценування «Наймички». Перед виставою один із актерів сказав промову про Шевченка, яко революціонера, передвісника соціального перевороту.

* Виставка робітничого побуту. Російський музей в найближчому часі відкриває першу показову виставку робітничого побуту. Виставка має на меті дати уявлення про побут робітництва перед Жовтневою революцією. В музеї зібрано велику кількість матеріалу, річей хатнього вжитку, обстанови помешкань, одяг робітників працюючих на різних дореволюційних підприємствах.

* Виставка українських килимів. В середині березня в Етнографічному Відділі Російського музею відкрито виставку українських килимів. Виставка дає справжнє уявлення про всю різноманітність і багатство цієї галузі українського мистецтва та зв'язок його з мистецтвом Сходу.

На виставці виставлені найхарактерніші зразки килимів, починаючи з XVIII ст. й кінчаючи останньою чвертю XIX ст.

Багато матеріалу розподілено по вітринах, відповідно до тих місцевостей України, де певні типи килимів є найулюбленіші. Поруч із ними стоять фігури селянок у місцевому старовинному вбранні.

* Виставка гуртка «Маковець». 1-го березня відкрилася виставка малюнків художньої групи «Маковець». На виставку дано праці С. В. Герасимова, А. В. Фонвізіна, М. С. Родіонова, Н. П. Кримова, В. Н. Чекригина та ін. З великої збірки малюнків звертають увагу роботи С. В. Герасимова переважно пейзажі («На селі», «В парку», «Міст»), А. В. Фонвізіна портрети та М. С. Родіонова («Московський краєвид», «Коні» та ін.)

* «Жінка в російському малярстві». В середині березня в Третьяковській галереї відкрилася виставка картин на тему «Жінка в російському малярстві».

* Виставка «Мистецтво Бухарії». Науково-Показовий відділ Російської Академії Художніх Наук одкриває 3 березня в помешканні академії виставку «Мистецтво Бухарії».

Виставка має велику кількість експонатів, зібраних М. Я. Гінзбургом підчас експедиції в-осени 1924 року й характеризує особливості Бухари, яко міста, його цінність, генеза розвитку архітектури від X до XIX віку.

* Цінне придбання музею революції. Музеєм революції цілком випадково придбано від приватних осіб повні комплекти «Монітера» — органа преси

французьких яacobінців за 1793 та 1794 р.р., що являють зараз величезну бібліографічну цінність.

НАУКОВІ ЗАКЛАДИ

* Академія Історії Матеріальної Культури. Колегія Головна науки затвердила перероблений устав Російської Академії Історії Матеріальної Культури, що визначає її завдання, діяльність, структуру та права, а також її колегіальні органи й особовий склад. Академія складається з етнологічного, археологічного, художньо-історичного та науково-організаційного відділів. При ній функціонує інститут археологічної Технології, а також багато науково-допомічних установ.

* Підготовка до дослідження Якуччини. Російська Академія Наук подала до бюро з'їздів вивчення продукційних сил при Держплані СРСР п'ятирічний план роботи в справі дослідження Якутської Автономної Республіки. Протягом 1925 року є думка дослідити ґрунт, клімат, ботанічні особливості Ленсько-Алданського та Ленсько-Вілюйського районів, установити типи лісів та їх загальну продукційність, з'ясувати кількість землі придатної для сільськогосподарської культури, стан мисливства, скотарства та ін.

* В Російській Книжковій Палаті. Російською Книжковою Палатою одержано від Вашингтонської бібліотеки «Конгрес» 21 скриню з книжками офіційного й наукового характеру, а також пропозицію надіслати їй таку-ж кількість видань СРСР. Російська центральна палата розширює сферу книжкового обміну також зі Сходом, з Персією, Турцією, Китаєм та іншими країнами.

Книжкова Палата зараз готується до книжкової виставки в Харбіні. Буде виставлено приблизно коло 4.000 томів.

* З'їзд архівних діячів РСФРР. В середині березня відкрився з'їзд архівних діячів РСФРР. На ньому були присутні більш як 200 делегатів од 57 губернь Союзу. Вступну промову мав Зав. Центрархівом РСФРР М. Н. Покровський.

НА ЛІТЕРАТУРНОМУ ФРОНТІ

* Перший випуск літературно-художнього інституту ім. В. Брюсова. 22 березня в помешканні Академії Художніх Наук відбулося урочисте відкрите засідання навчальної ради вищого літературно-художнього інституту ім. В. Брюсова, разом зі студентськими, партійними й професійними організаціями, з нагоди першого випуску інституту.

* Вечірка пролетарської літератури. 23 березня Московська асоціація пролетарських письменників у Колонній Залі Будинку Спілок під головуванням Дем'яна Бедного влаштувала вечірку пролетарської літератури. Вступну промову мав А. В. Луначарський. Програм вечірки був такий: читання пролетарськими письменниками своїх творів, музичні твори на слова пролетарських поетів у виконанні солістів та хору всеросійської асоціації пролетарських музикантів (ВАМП) і сольна колективна декламація творів пролетарських письменників.

* Обслуговування робітничих клубів. У Москві утворилась асоціація, що складається з труп драматичних та оперових артистів. Асоціація має на меті обслуговування робітничих клубів. Буде влаштовано кілька вечірок, на яких виконуватимуть літературні твори пролетарських авторів, окремі п'єси, сцени з опер, то-що.

Все буде йти в плані бесіди при найактивнішій участі аудиторії.

* Смерть Гершензона. 22-го лютого помер відомий письменник, учений та історик російської літератури М. О. Гершензон.

На труну небіжчика, поставленій у великій конференц-залі А. Х. покладені були вінки від Російського Т-ва любителів російської словесності, від Академії Наук, спілки письменників та всіх московських літературних організацій та об'єднань.

* Культурний зв'язок із Америкою. В бюрі культурного зв'язку з закордоном одержано листа з Нью-Йорку; в ньому є повідомлення про те, що американська рада Наукових Товариств (визначна американська наукова організація, до функцій якої належить постачання науковою літературою бібліотек та університетів багатьох країн Європи) ухвалила розпочати кампанію в справі постачання цією літературою також і наших бібліотек та наукових установ.

Американська рада Наукових товариств прохає негайно повідомити, чого потребують окремі наші установи.

* «Література Франції й Італії». 26 лютого в Будинку Вчених голова РАХН проф. П. С. Коган, що недавно повернувся після своєї подорожі закордон, прочитав доповідь на тему «Література Франції й Італії».

* Вечірка вірменської пролетарської поезії. 28 лютого в помешканні Будинку Культури СРР Вірменії відбулася вечірка вірменської пролетарської поезії—Азат Вштуні. Було зроблено доповідь про поезії Азата Вштуні й прочитано його поезії на вірменській мові.

Тов. Санніков переклав поеми Азата Вштуні на російську мову.

* Смерть Г. Н. Федотової. Померла Г. Н. Федотова, видатна російська артистка, що зійшла зі сцени більш як 20 років тому.

На 16-му році життя вона дебютувала в 1862 році в Малому Театрі (в п'єсі Бодорикіна «Дитина»). З того часу протягом більш як 40 років вона безперервно працювала в Малому Театрі й набула репутацію виключного майстра театрального мистецтва.

* Державна драматична студія Вірменії в Москві готує до постановки п'єси Джека Лондона «Вовчі душі» в перекладі Тер-Григоряна. Режисер—С. В. Попов. Макет та ескізи—К. Алабян.

* Московський державний Єврейський театр організує подорож до Америки. Гастролю почнуться в серпні 1925 року в Нью-Йорку й відбудуться у 18 містах у Півн.-Америк. Спол. Шт. та 3 містах у Канаді. За кордон їде майже весь артистичний ансамбль. До подорожі театр дасть по 10 висгав у містах Київ, Харкові, Одесі та Катеринославі. Початок гастролів у УСРР—у травні.

Підчас подорожування театр зупиниться в Ленінграді й дасть тут вісім вистав.

* Об'єднання кіновидавництва. Усі кіновидавництва, що існували до цього часу, об'єднуються в єдиний видавничий центр «Кіновидавництво РСФРР». Установи видавництва є такі: «Радкіно», «Держкіно», «Півнзахкіно», «Пролеткіно», «Міжробдоп» та АРК. Останні числа «Кіногазети» та «Кінотижня» вийшли 17 березня. 24 березня вийде об'єднаний орган «Робітничя Кіногазета» з додатком журналу «Радянський Екран».

НОВІ ВИДАННЯ

* В інституті Леніна при ЦК РКП. До 20-х роковин революції 1905 року інститут Леніна випустив низку видань.

До цього часу вийшли вже у виданні інституту дві популярні брошури В. І. Леніна: «Про революцію 1905 року» та «Робітничий рух за доби першої російської революції».

Готується чергове—четверте число «Ленінського збірника», цілком присвячене 1905 рокові; в ньому будуть вміщені неопубліковані ще матеріали (рукописи та ін.) В. І. Леніна. Крім того, готується окремим виданням збірка статтів В. І., де дано оцінку революції 1905 року.

Здано до друку брошуру К. Кавтського про сили російської революції з передмовою

В. І. Леніна й готується новий переклад відомої брошури Розі Люксембург «Загальний страйк та німецька с.-д.-тія».

Окрім того, разом з істпартаментом інститут видає листування редакцій «Вперед» та «Пролетарія» з Росією (1904—1905 р. р.).

* У виданні Мосполіграфу вийшла з друку нова книга С. Бройде «В будинку божевільних». До книги є передмова прокурора Найвищого суду т. А. Вишинського.

* Редакційно-видавничий цикл Вищого Літературно-Художнього Інституту імен. В. Брюсова видає «Словника російських письменників».

Центральне видавництво Союзу Українських Пролетарських

тарських і Селянських Письменників «Сім» (Село і місто) випускає Повний збірник творів Тараса Шевченка в двох томах. Зміст збірника: а) Кобзар, б) Драматичні твори, в) Проза, г) Щоденник. Збірник виходить за редакцією Володимира Гадзінського й Костя Буровія. До першого тому подана критично-біографічна стаття К. Буровія.

Перший том виходить на початку квітня цього року, а другий — наприкінці травня.

Одночасно вид-во «Сім» випускає Альбом — «Тарас Шевченко як малювальник» (малюнки й графіка), де буде вміщено 50 вибраних малюнків Т. Шевченка.

АРХЕОЛОГІЧНІ ОДКРИТТЯ ЕКСПЕДИЦІЇ П. К. КОЗЛОВА В МОНГОЛІЇ (1923—1924 р.р.)

П. К. Козлов — всесвітньо відомий російський мандрівник-дослідник. Він продовжує славі традиції знаменитого Пржевальського, якого учнем і наступником він є. Культурний світ знає ще одного такого-ж завзятого мандрівника-дослідника — шведа Свен-Гедіна. Козлов і Свен-Гедін — приятелі. Вони зійшлися до купи під час однієї останньої експедиції Козлова по Монголії, укупі там і знялися.

«Дом учених» у Москві бачив в своїх розкішних стінах їх обох. Торік тут робив доклада про свою останню мандрівку по Тибету Свен-Гедін, а оце тепер, 17 лютого біжучого (1925) року, сам П. К. Козлов, про свої сенсаційні археологічні відкриття в Монголії.

В монгольських дослідках Козлова є одна риса, котра відрізняє їх од дослідів Пржевальського. Це археологічний елемент. Пржевальський зовсім не торкався цієї справи. Козлов, навпаки, вже у 1909 р. здивував увесь світ сенсаційними здобутками з розкопок Хара-Хото, столиці Тангутського царства, міста, котре, через тисячу років після заснування, опинилося під пісками в осередковій пустелі Гобі. В Хара-Хото знайдено книгозбірню в 2.500 томів, картин на полотні, на шовках, на дереві, навіть асигнації...

В цю експедицію Козлов знову зав'яз у розкопках і сталося це, — як і все на світі, — випадково.

По обставинам, на яких докладчик не зупинявся, експедиція на довгий час примушена була затриматись в столиці Монголії — Урзі. З нудьги, од зайвого часу, ухвалено було розбитися експедиції на три дослідчих гуртки, за-для дослідів околиць Урги. Гуртки розійшлися в трьох напрямках. Північний гурток забився за 120 верств від Урги на Кяхту, звернув трохи в бік, і тут, всього в 12 верстах од битого шляху, в глухій долині Ної-Ула, несподівано наткнувся на купу звичайнісіньких могил, якими так часто-густо засіяно Україну. Всього налічили могилок з півтора ста. Майже всі вони були вкриті молоденьким ліском; де-не-де траплялись пеньки колишніх велетнів. Точнісінько так само, як, скажемо, могили на Проньовщині, біля Жулян, під Київом (слов'янської доби), або в Мгарському лісі, під Лубнями, на Полтавщині (скитської доби).

Скитські могильники мають зчаста одну більшу могилу, домінуючу над іншими. Так само було й тут. З однієї, найбільшої могили й було розпочато розкопки. З археологічної літератури відомо, що глибина погребень в могилах району Монголії не більше над два-три сажня. Ухвалили копати могилу засобом звичайнісінького колодязя, з воротом, якого вживається колодізниками на Україні. Розмір колодязя — чотири аршини в квадраті.

Вкопалися на три-чотири сажня — нічого нема; — один міцний ґрунт. Проїшли вже й п'ятий сажень, навіть шостий, — так само!

І взяло тут працівників зневір'я, почали вони ремствувати: не на таке, мовляв, діло їхали!

Отак гроші, котрих і без того обмаль, даремно закопуються... Становище керівника було справді таки трагічне.

Воно близько пригадало мені один роковий мент, в якому я теж був колись опинився, а саме під час розкопів печер на Звіринці, біля Печерську, у Києві, в перші роки революції. Прокопано було вглиб колодязя вже аршин з дев'ятеро, ані жадної ознаки якої-будь печери не видно. Робітники збентежені, десятник усміхається в бороду та щось собі бубонить; навіть помічник мій, — небіжчик А. Д. Ертель, — теж мав вигляд якийсь

розгублений, смутний. Мент був критичний, занадто важкий. Але всім авторитетом відповідального керівника я казав копати й копати вглиб. А сам потайки, у неділю, як нікого не було, залазив у шахту, вискоблював з одчаєм стіни й дно, пильно вишукуючи якої будь ознаки печері. І от, коли, стоячи на дні, очищав я саперною лопаткою стіну, з'явилася тонесенька щілинка, немов тая волосинка. Далі—більше, а врешті—печеря: Колумбова «земля» здибалася вчасно! В подібному до цього збізі обставин опинився отут, в Монголії, в глибочезному колодязі, й П. К. Козлов. Встала гостро дилема, чи кидати справу, чи копати далі, копати сьомий сажень, копати хай до самісінького пекла! Авжеж копати! Дослідувач звернувся до засмучених товаришів з промовою, в якій нагадав їм, що вони майже присягалися коритися йому в експедиції. А він оце, яко відповідальний за все, вимагає—копати й копати вглиб, хоч би що..

Пройшли ще один важкий сажень, а на восьмому,—залунало раптом під лопатою дерево в о.. Дослідник тріумфував!

Розчистили, вкопавшись в боки колодязя:—дерев'яна стеля, а в ній—люк. Кому туди лізти? А звичайно—Андрійку.

Був в експедиції студент Андрій Сімаков, завзятий парубок: хоч в щелепи Люциферові—він перший. Його йменням названо й оцю могилу.

Поліз Андрійку в страшний чорний люк, спустився по вірьовці на дно з ліхтарчиком в руках. Озираючись навкруги,—щось із тисячі й одної ночі! Кімната ціла, чудова, досить величеська (2—1½ с.), орієнтована по частинах світу. Стіни дощані, запнуті од гори до низу шовками та гобеленами. В цій кімнаті друга, менша, з одним вузьким пролазом униз.

Відважний вузовець поповз у цю щілину й опинився в другій, невеличкій кімнаті. На дні—води на чверть аршина. Підвів ліхтарика.—казкова картина!.. Почувалося, немов навкруги ворухатся й оживають тіні мерців: вузовський картузик у хлопця поповз до гори... Проте, хутко при звичаївся. Бачить—посеред камери стоїть розкішне гробовище, золотом, сріблом оздоблене; перед ним—дві урни з чудовим орнаментом... Та всього не перелічити! Погребення залишилося недоторканим в давнину і незчисленні чудові речі з нього експедиція витягувала щось по-над цілий місяць, як Робінзон з розбитого корабля. Археологічні уники з себе уявляють: панно, з надивовиж тонко виконаним малюнком вершника, та килим, з виображенням лося, що стрімголов летить, маючи на спині крилату рись. Не дивлячись на дуже довгий час,—по-над дві тисячі років,—і панно, і килим чудово переховалися.

В колодязь спускався й П. К. Козлов, але всього на десять хвилин, бо надто вже там холодно.

Про сенсаційне відкриття «пішла луна гаєм!».

Козлова вітали американці; англійці прохали хоча кілька слів.

Керівник американської експедиції, Андрює,—молода, енергійна людина,—братається з Козловим, навіть спускається в шахту. Андрює теж зробив в Монголії видатні відкриття,—палеонтологічного змісту.

Крім головної, було ще розкопано кілька менших могил, глибиною до 4—5 сажнів. В могилі 25-й знайдено на 10 пудів бронзових річей, а в могилі 23-й—жіноче погребення. Тут здибано коси в шовкових футлярах, найтонші шматочки шовкових тканин й т. и. Погребення датуються другим віком до нашої ери.

Свої нахідки Козлов і Андрює вмістили в музей Урги, в дві суміжні кімнати, названі їх іменнями.

Тимчасово колекції відправлено, в супроводі представників монгольського уряду, за-для наукового їх студіювання, до Ленінграду, де їх розташовано у вітринах Російського Музея.

Гн. Стеллецкий.

ЛЕНІНГРАД

* До святкування 20-х роковин революції 1905 року. Ленінградський Іспарт перевидає всі числа «Вістей Петербурзької Ради Робітничих Депутатів», усі листівки й прокламації 1905 р. всіх революційних партій з докладним викладом, з усіма промовами процес Ради Робітничих Депутатів. Півнзакіно готує сценарія «Галонівщина». Особлива комісія при ЦВК'у справи

святкування ювілею першої революції, асигнувала Півнзакіно 100.000 к. на інсценування.

* Перенесення виставки революційної літератури до Ленінграду. Організована Російською Академією Художніх наук виставка сучасної літератури перевелася до Ленінграду й відкрилася там у доповненому вигляді 18 березня в помешканні Публічної Бібліотеки.

* Вечірка пам'яті Гершензона. 16 березня всеросійська спілка письменників влаштувала в будинку Герцена вечірку, присвячену пам'яті М. О. Гершензона.

* Виставка революційної літератури. 18-го бер. в публічній бібліотеці відкрилася виставка революційної літератури. На виставці зібрана марксістська література й журналістика з 90-х років. Спеціальні вітрини присвячено Дем'янові Бідному, Брюсову, Есеніну, Дрожжину та ін.

* Літературна вечірка. Комітет поліпшення побуту учнів у погодження з Всеросійською Спілкою поетів наприкінці березня влаштовує в залі Держ. Ак. Капели відкриту літературну вечірку з участю Андрея Белого та Пильняка.

* З діяльності «Т-ва дослідників української історії, письменства та мови».

Третій рік існування наукового Т-ва в Ленінграді дав наочний доказ надзвичайної життєздатності його. Дуже часто буває, що довгі роки існування спричинюються до певного закріплення та утворюють нудний мертвлячий дух в інституції. Ленінградське Т-во, заснувавшись на початку в складі осіб, що цікавилися переважно старим українським письменством та почасти народною творчістю, ще в минулому році поповнилося людьми, які виучують і інші галузі науки. В біжучому році до складу Т-ва обрано ак. Хв. И. Шмідта, ак. Т. М. Ляпунова, дослідника мистецтва С. П. Яремича, етнографа І. С. Абрамова, проф. Б. Л. Богаєвського і др. Поповнення складу Т-ва спричинюється до того, що воно може розгорнути ширше й різноманітніше свою роботу й тим самим зацікавити більші кола суспільства. Доклади, яких у цьому році почувається великий приплив, чергуються по своїм темах: мистецтво, історія, новітнє письменство, археологія, новини науки, рецензії, народня творчість, етнографія. Фаховець і аматор в роботі Т-ва завжди можуть знати щось цікаве.

Присутність у складі Т-ва найкращих представників науки ССРР спричинюється до того, що в Т-ві дуже радо виступають російські вчені, коли вони розроблюють питання української культури і бажають поділитися своїми висновками з компетентними фахівцями.

Не маючи й досі ще науково-дослідної катедри, про яку порушено було питання ще минулого року, Т-во позбавлене можливості притягти до праці молодь і запровадити науково-виховавчу роботу. Тим не менше де-що в цій напрямі зробили вдалося. Так ось до складу Т-ва обрано студента Рос. Географ. Інституту К. Т. Червяка, який

прочитав у Т-ві два доклади з етнографії Овруччини.

Велику втрату понесло Т-во в особі вченого хеміка, знавця мистецтва та археології В. О. Шавинського, недавно забитого на смерть злочинцем. Пам'яті небіжчика присвячене було жалібне засідання, яке відідало велике число публіки, з докладами про наукові заслуги покійного виступили: ак. В. М. Перетц, М. В. Фармаківський, С. П. Яремич, П. П. Потоцький.

Значний доробок науковий принесло засідання пам'яті Т. Г. Шевченка. З докладом про естетичні погляди поета виступив В. Т. Боцяновський, П. П. Потоцький та І. С. Абрамов познайомили збори з новими, невидрукowanymi ще матеріалами про Шевченка (листування, бібліотека поета).

З других цікавих докладів зазначимо такі.—Ак. В. М. Перетц зачитав рецензію на «Іст. укр. письменства» ак. М. С. Грушевського, рецензію дослідного характеру про укр. думи (з приводу праці Ф. Колеси). Б. Крижанівський—про укр. килими В. В. Данилів—подав відомості про цензурні справи (Зб. пісень Коціпінського), А. И. Лященко—про «Слово о полку Ігоревім», Б. Л. Богаєвський, відомий знавець первісної культури—про Трипільську культуру, К. Т. Червяк—згадані доклади з етнографії (сучасні—літні спостереження). І. Т. Рибаків—про «совісний» суд на Україні та про Каразіна. Про новини науки повідомляли Т-во ак. В. М. Перетц, А. И. Лященко.

Були доклади про український новий театр і сучасні літературні угруповання на Україні (К. О. Копержинського).

В одно з найбільших засідань має бути заслуханий цікавий доклад про українські революційні прокламації з року 1905-го (з архівних даних). На цю тему має зробити доповідь В. Т. Боцяновський.

Окрім науково-дослідної роботи, Т-во нещодавно перевело важку працю по упаківці великої бібліотеки, колекції парцеляни та картин, заповіданих В. О. Шавинським ВУАН. Все це вже одержано в Київі.

З ВУАН Т-во підтримує найщільніший зв'язок; різні інституції на Україні, як ось Чернігівський Центтрархів, звертаються до Т-ва в різних справах.

Вчені, що приїждять з України, завжди відвідують наукові збори Т-ва.

Доклади читаються переважно мовою московською. Наведені факти свідчать про те, що за цей рік Т-во значно поновило свій склад, змінило зміст своєї роботи в бік більшої різноманітності (немає більше переваги старого письменства) та остаточно завоювало собі міцну аудиторію та відомість

в широких колах російського й українського суспільства.

На жаль, за браком засобів, немає в Т-ва власного органу друку, хоч матеріалу для нього є не менше, ніж у якій іншій видатній науковій осередку столиці.

*

В Руській музею відбулася цікава виставка українських та румунських килимів. Виставка викликала велике зацікавлення в Ленінграді в наукових мистецьких колах. Уступаючи по багатству експонатів тому матеріалові, який є в Київських музеях, виставка тим не менше дала досить повне уявлення про типові риси килимового мистецтва.

*

В березні ц. р. в Рос. Етнографічній музеї відбулася виставка експонатів, які характеризували побут та етнографію різних народів. Рясним матеріалом представлений був український відділ, впорядкований Укр. Секцією Інституту. Експонати — є результат літньої вакаційної практики студентів.

К. Копержинський.

ЧЕРВОНИЙ ТЕАТР

(допис)

«Червоний театр» — це перший дійсний пролетарський театр.

Стоючи між вміраючою формою ортодоксальної академічності й хворим нахилом до ексцентризму, Червоний театр знайшов певний шлях, шлях сучасної творчості, шлях нової сцени.

На наших очах одійшов у просторінь образ нікому непотрібного, рафінованого естета, з мірею про абстрактну красу, про якийсь-то краще життя салонних надриків й зітхань.

Замість його гордо піднявся образ-титан, творячи дійсність, творячи сучасне життя, сильний тілом й духом в своєму яскравому розумінню того, що потрібно зараз людині, що формується в гігантському котлі радянської сучасності.

Червоний театр — ще занадто молодий й ще багато праці й боротьби лежить перед ним, але про те, що шлях його певний — свідчить відношення глядача до його досягнень.

Матроські й Червоноармійські частини, робітники — ось домінуюча публіка цього театру.

П'єса «Товариш Семивоздний» — багато разів преривається гучними оплесками глядачів.

Пролетаріят Ленінграду цінує й любить свій театр.

Все те, що шукалося ще підчас боротьби в робітничих клубах й драмгуртках — знайшло своє обличчя, коли прийшов час будівництва — в Червоному театрі. Червоний театр виховує нового глядача, нову громаду.

В Червоному театрі немає окремих акторів, весь колектив міцно з'єднаний розумінням потреби своєї праці.

Їм не потрібні індивідууми — їх сила — єдність!

Червоний театр знає свій шлях — піонера пролетарського театру!

М.

НОВІ ВИДАННЯ

* В Ленінградському Відділі Спілки Революційних драматургів вийшла з друку нова п'єса Бор. Вакса «Паризька 'комуна'» в 3-х картинах. (П'єса призначена для постановки в робітничих клубах в день Паризької Комуні).

К У Б А Н Ї

* Вечір пам'яті Т. Г. Шевченка. В Зимовому театрі 9-го лютого відбулася вечірка, присвячена святкуванню дня Т. Г. Шевченка.

Урочисте засідання робітників, службовців та частин Червоної армії було закінчене великим концертом.

Програм вечірки був витриманий в українському дусі. Була декламація, живі картини. Виступали два великих хори: педагогічного ВУЗ'у та звідний сільсько-господарського інституту й педтехнікуму.

Видатна що-до своєї широти та художності вечірка викликала величезне підвищення настрою в робітничій аудиторії.

* Вечірки рецензій. У Пушкінській бібліотеці влаштовуються «вечірки рецензій»; суть вечірок полягає в тому, що бібліотекарі дають докладні рецензії на нові книжки. Вже було переведено кілька таких вечірок. Крім того, відбулися вечірки на окремі теми, як от «Творчість І. Еренбурга», «Жінка в революції», «Шлюб та сім'я в сучасній художній літературі». Вечірки проходять жваво й у найближчому часі будуть відкриті для публіки.

* Художній музей імені А. В. Луначарського. В Краснодарському художньому музеї ім. А. В. Луначарського розпочата підготовча робота в справі орга-

нізації виставки витворів мистецтва, що надіслані до музеєвої збірки з осени до цього часу.

Виставлено буде біля 100 картин та малюнків, що дають не тільки яскраву характеристику основних моментів російського малярства від XVI віку до наших часів, але й являють найкращі зразки роботи таких майстрів, як Врубель, Серов В., Левітан, Васнецов, Поленов, Жуковский, Богаєвський, Чурляніс, Сар'ян, Павло Кузнецов, Цюнглінський, Орловський, Петро Соколов, Пастернак, Дурнов, Дубовський, Коровин, Лагоріо та ін.

Багато з цих картин було виставлено в 1923 році на російській виставці в Берліні (організованій секцією при Робмісі).

Окрім картин XIX та поч. XX століть будуть виставлені портрети найкращої російської роботи XVIII ст. (Грот та ін.), картини Голандської та Французької (Бургінгон) школи XVII ст. і чудова колекція старовинного російського та чужоземного фарфору.

Відразу після першої виставки, що характеризує російське малярство XVIII—

XIX й початку XX століть, буде відкрито показову виставку сучасних шукань у малярстві—від митців «Вірлячого хвосту» та «Буснового нальоту» по наших часів—супрематизм, кубізм, конструктивізм, експрессионізм.

Як що-до кількості, так і що-до різноманітності та високої художньої цінності експонатів виставка є визначною подією в художньому житті Краснодару; його музейна збірка збагатилася таким виключним для провінції матеріалом.

Є думка виставку відкрити в середині березня. На виставці буде прочитаний цикл лекцій із питань теорії та історії російського малярства,—їх буде ілюстровано матеріалом із музею.

* Грецький відділ при Краснодарському Педтехнікумі. Краєвий Обвнв асигнував 2 тисячі карбованців на відкриття при педтехнікумі грецького відділу.

* Обслідування художньої освіти. Краєвий робмис розпочав цікаву роботу в справі вивчення й обслідування постановки художньої освіти.

В ЗАХІДНІЙ ЕВРОПІ

НІМЕЧЧИНА

* Реорганізація Кельнської Музичної Консерваторії. Кельнська Музична Консерваторія реорганізується в «Рейнську Вищу Школу Музичних Наук». Вона матиме за своє завдання поширення музичних знань серед непрофесіоналів, звертаючи особливу увагу на народні хори.

* Забезпечення працівників мистецтва помешканнями. В Німеччині поетам, музикантам оддано для житла та студій історичні будинки.

* Музичний Конгрес. Німецький музичний конгрес 1925 року, як і всі музичні св'ята, відбудеться в Кілі.

* 350—річний ювілей університету. На початку лютого минуло 350 років з часу заснування славетного Лейденського університету.

* Товариство доісторичних дослідів утворилося й розпочало свою діяльність. Серед своїх членів воно нараховує біля 100 окремих осіб і організацій. За головне своє завдання т-во має керівництво журналом «Yorgeschichtlichen Forschungen» («Доісторичні дослідження») та видання «Bibelographische Jahrbuch» (Бібліографічний річник). Перше число «Річника» виходить у близькому часі.

* Нові опери. Славетний композитор Рихард Штраус працює над новою оперою, що її лібрето написане поетом Гюго—фон-Гофманштаалем. Центральною постаттю опери є Олена з «Фауста» Гете.

Вперше опера піде навесні у Відні.

Він же закінчив оперу на сюжет «Мищанина в шляхетстві». Мольєра.

* 50-ті роковини літературної й наукової діяльності. Недавно святковано 50-річний ювілей діяльності на посаді редактора «Кельнської Газети» німецького письменника й мандрівника Гюго Цольнера.

* Смерть ученого. На початку лютого помер на 83 році життя славетний хемик і технолог Карло Енглер, професор Вищого Технікуму в Карлфусе. Яко хемик Енглер був всесвітньо відомим і його лабораторію вважали за одну з найвизначніших на всій земній кулі.

НОВІ ВИДАННЯ

* В Берліні вийшла збірка листів Вагнера до Ганса Ріхтера, писаних протягом 1868—1883 р. р.

* В Мюнхені у видавництві Бека виходить збірка творів Лескова на німецькій мові. Видання редагує Рейнгольд—фон-Вальтер.

ФРАНЦІЯ

* Народи ССРР на паризькій виставці. Нижній поверх павільйону на міжнародній виставці в Парижі віддано для відділу національних республік та країн. Його завдання—виявити все багатство й різноманітність добутового мистецтва нашої країни.

Не зважаючи на всі труднощі, брак часу, велике віддалення, можна вважати, що завдання це виконано: комітетом виставки експонати з місць уже одержані й надіслані з Москви до Парижу. Серед них треба відзначити вироби української республіки (килими, кераміка, тканини, дерев'яні вироби, театр, графіка), Вілоруської республіки (паперові тканини, гаптування, шкільні вироби), Кримської республіки (золоте шитво, тканини, ювелірні та шкіряні вироби), Татарської республіки (ті-ж види виробництва), Кіргізької республіки (килими, тканини, ювелірні вироби).

З закавказьких республік поки найкраще виявлений Азербайджан (з його килимами та шовком), що надзвичайно серйозно поставивсь до свого завдання. Гірше виявлені Дагестан та Грузія. Вироби Узбекистану вже надсилаються до Парижу. Що-ж до Туркменістану, то величезна партія його експонатів зі справжнім туркменським житлом та «живими» спеціалістами виробництва килимів перебувають у найближчому часі.

Побіч безпосередньо одержаних з місць експонатів, велика частина їх дається музеями, постійною кустарною виставкою ВРНГ, центральним музеєм народознавства й особливо етнографічним відділом лєнінградського російського музею. За посеред-

ництвом цього музею наш паризький павільйон придбав витвори художньої продукції всіх найменш відомих на Заході дрібних народів ССРР.

* Декоративне мистецтво Росії на Паризькій виставці. На Паризькій виставці декоративного мистецтва в залах одданих французькому театрові будуть виставлені праці російських декораторів, що не беруть участі в павільйоні ССРР.

На виставці декор. мист. на протязі цього тижня виступатимуть виключно артисти радянських театрів.

* Інститут мистецтва та археології. В Парижі незабаром засновується Інститут Мистецтва та Археології, що буде приєднаний до факультету літератури.

* Смерть журналіста. В грудні минулого року в Антверпені помер на 77 році життя французький журналіст Хейнцман-Савіно, ініціатор міжнародних конгресів преси. Його зусиллями було скликано перший такий конгрес у Антверпені (р. 1894).

* Премія Оди фреда. Академія політичних і Моральних Наук ухвалила розділити свою вищу премію імені Оди фреда між кількома учасниками. Найбільшу частину премії ухвалено дати Люсієну Юберту, авторові книги «Відродження спустошеної країни» («La renaissance d'un département devasté»). Юберт має зараз 20 років, але він уже не є новак у літературі: ще на 14 році життя він видав том віршів під назвою «Весна» («Printemps»).

АНГЛІЯ

* Новознайдений малюнок В а т о. Нещодавно в Лондоні серед різних старих річей знайдено невідомий досі малюнок славетного французького маляра Вато—людина, що грає на скрипці. Картину оцінено в 10000 карбованців.

* Радіо й кіно. Радіо-апарат, удосконалений Стефенсеном, одкриває нову еру в цій галузі. За допомогою апарату Стефенса кожний радіо-слухач може бачити

у себе вдома фільми, що демонструються на радіо-станціях.

НОВІ ВИДАННЯ

* Морис Беринг випустив недавно антологію російської поезії «The Oxford Book of Russian Verse», що містить, окрім перекладів російської поезії від Пушкіна до наших днів, також розвідку про російську поезію.

ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНА

* Виставка картин Рєпина. В Празі відкрилася виставка картин І. Е. Рєпина та його учнів Г. Рєпина (сина) й В. Леві.

НОВІ ВИДАННЯ

* Новий альманах. Спілка словацького студентства в Братиславі видала «Збірку молоді слов'янської літератури».

В ній всебічно освітлена діяльність нового літературного покоління. Ми бачимо тут наймення майже всіх поетів од Стефана Кржемері, Яна Смерка, Е. Лукача й І. Понічана, що вже відомі в літературі, до нових — Борина, Володимира Ролко, Владислава Новомеским, Яна Ратая, Йосипа Думін-Темашика, І. Міло. З прози подано в альманахові твори відомих уже Яна Хрушовського, Тідо Гаспара та Янко Алексі й багатьох нових письменників; із них наймолодшим є Мілко Урбан.

Вперше після майже п'ятидесятирічної перерви з'являється повна збірка творів нової літературної течії.

* Вийшло перше (подвійне) число журналу «Чесько-словацький нумізматичний огляд», з 5 таблицями й малюнками в тексті. Видало журналу однойменне товариство.

В журналі вміщені статті К. Хаура, д-ра. Фіала, д-ра Скальського, Віктора Каца та ин.

Журнал буде виходити чотири рази на рік.

* Смерть російського вченого В середині лютого помер у Празі на 80 році життя Н. П. Кондаков, що присвятив своє життя глибоким і дуже цінним шо-до своїх здобутків дослідям на полі середньовічної історії культури й мистецтва Східної Європи.

За останніх часів Кондаков читав лекції у Празькому університеті.

* О. Олесь готує до видання восьмий том своїх поезій. Він-же написав цілу книжку дитячих сцен і казок, а також переклав з чеської «Сни про щастя». Врхліцкого.

АВСТРІЯ. ІТАЛІЯ

* Австрійський уряд одмовивсь од офіційної участі в Міжнародній виставці мистецтва в Римі, що відкрилась у березні. В приватний спосіб будуть виставлені праці 22-х австрійських малярів на кошти італійського уряду.

* З метою боротьби з конкуренцією австрійський уряд встановив податок для чужоземних артистів, що приїжджають до Австрії.

* Кіно-знімки дієвих вулканів. Італійським військовим літунам з Катаньї після багатьох невдалих спроб пошастило перелетіти через Етну й зробити кіно-знімки з вулкану підчас вибуху на північно-західньому схилі. Далі літаки з висоти 50 метрів зробили знімки з бурхлив-

шого головного кратера. Дальші знімки буде зроблено з другого великого вулкана Італії—Стромболі.

* Новий університет. Наприкінці січня в Барі відкрито новий університет «Universita del Adriatico», одкрито його, головним чином, для італійців Адриатичного надбережжя. Гадають, що новий університет притягатиме багато слухачів з протилежного берегу Адриатичного моря і що він буде великим центром для вивчення слов'янської філології.

* Листи Верді. Міланське Товариство Верді опублікувало листи славетного композитора Верді. Листи дають дуже багато матеріалу до спізнання особи Верді та його мистецтва.

ШВАЙЦАРІЯ. БЕЛЬГІЯ

* Смерть поета. Наприкінці минулого року помер на 79 році життя видатний поет та філософ Карло Шпітелер, що за свого часу дістав Нобелевську літературну премію. З його творів найбільш відомі «Прометей та Епіметей», «Екстрамундана», «Метелик», «Конрад-Лейтенант», «Правда, що сміється». В останньому своєму творі «Страдник Прометей», що вийшов

перед його смертю, він повернувся до теми юнацьких років.

* Виставка малярства й скульптури. В травні в Льєжі влаштовується велика виставка бельгійського малярства, акварелі й скульптури. На виставці буде організована міжнародня секція художнього плакату.

ПОЛЬЩА

* Народні бібліотеки. За відомостями статистики Спілки Народніх бібліотек у Горішній Силезії зараз є 176 бібліотек (з 42.000 томами), що правильно функціонують. У минулому році зареєстровано 83.000 читачів. У біжучому році є гадка

відкрити ще 17 бібліотек із 2.600 томами. Спілка не обмежується лише книгами, але збирає й записує також народні пісні; у минулому році їх зібрано 1.350. Над цим Спілка працює вже десять років.

* В грудні минулого року у виданні «Institut Wydawniczy Biblioteka polska» почало виходити перше повне видання творів письменника Виспянського. В першому томі є драми «Баторій під Ісковом», «Данило», «Легенда I», «Легенда II» та ін;

в другому томі—трагедії «Мелеагр», «Протезайл і Лаодамія» та ін.

В дальших томах буде вміщено: уривки та переклади, вірші, прозу і листи в обробленні В. Зулавського. Видання виходить за редакцією А. Хмеля й Т. Синька.

БОЛГАРІЯ. РУМУНІЯ

* Наприкінці минулого року вийшло друге доповнене видання відомої праці Б. Філова «Старе болгарське мистецтво».

Книга складається з 4 розділів.

Перший із них охоплює добу першого царства (VI—IX в.в.), другий—архітектуру, малярство та ін. галузі мистецтва другого царства (XI—XIV в.в.), третій—теж часів турецького панування (з 1393 до 1877 р.р.), четвертий—присвячений порівнянню болгарського й візантійського мистецтв.

В книзі вміщено 85 ілюстрацій у тексті та 58 фотографій (з їх частина кольорових).

* Есперантський журнал. У Плоешті почав виходити місячник «Есперанто». В першому числі письменник Басарабеску вміщує статтю з гарячим закликком до пропаганди есперанто.

* Нові журнали. В січні вийшли перші числа нових місячників: «Orpleus», що має за свою мету вивчення класичної культури, за редакцією Адамеску, й «Romanul»—журнал національної культури й народньої освіти.

ФІНЛЯНДІЯ. ШВЕЦІЯ

* «Товариство прихильників книжки. В Гельсінгфорсі утворилося «Товариство прихильників фінської книжки». Нове товариство ставить собі за мету збирати й видавати старі і взагалі малопоширені цінні книжки.

* Швеція промистецьке життя ССРР. У розмові зі співробітником швед-

ської газети «Свенска Дагбладет» скрипач Анрі Марто зазначив з приводу своєї подорожі до ССРР, що Москва й Ленінград тепер живуть більш інтенсивним музичним і театральним життям, ніж раніше, хоча ці міста взагалі стояли в мистецькому, а надто в музичному житті на досить високому рівні.

АМЕРИКА

* Музей слави Едісона. Електротехніки Нью-Йорка вирішили на подяку Едісонові за його працю на полі науки організувати будинок його імені. Буде збудована 20-поверхова будівля, біля входу до неї стоятиме статуя Едісона 9 метрів заввишки. Будинок буде поставлено в центрі міста. Крім контор та інших службових помешкань у ньому буде відкрито музей електрики. Організатори звернулися до Едісона з проханням передати до музею всі

моделі й рисунки його винаходів. Такі-ж прохання надіслано й іншим винахідцям.

* Стародавня єгипетська опера. Берлінський професор Герман Рейх повідомлює про знайдення стародавньої єгипетської опери, що належить до II віку християнської ери—до тих часів, коли в Єгипті царювали вже римські цезарі. Текст цієї першої античної опери, як то можна міркувати з дуже стертого папірусу, нагадує «Крідіжку з Сералія» Моцарта.

V A R I A

* Хата-Читальня на могили Т. Шевченка. Губвиконком асигнував кошти на відкриття хати-читальні на могилі Шевченка.

* Діройте велт. Єврейський журнал в числі 3 му за цей рік умістив переклад А. Когана циклу П. Тичини «Псалми Залізу».

* Мапа Христофорова Колумба. Років із 70 тому французька національна бібліотека придбала старовинну географічну мапу. До останнього часу в описі вона була занотована під назвою «Португальська мапа XVI століття». Однак, тепер виявилось, що мапа ця складена 1191—92 р. р. ніким іншим, як Христофо-

ром Колумбом. Це підтверджується цілою низкою цілком певних вказівок у деталях мапи.

* Арешт А. Крушельницького-У Рогатині (Західня Україна) польська поліція арештувала відомого українського педагога й письменника Крушельницького, котрий недавно прибув з Відня й був призначений на посаду директора місцевої гімназії. Крушельницького польська охоранка обвинувачує в комуністичній діяльності.

* «Огляд для жіноцтва». Поступове єгипетське жіноцтво готується до видання «Огляда для жіноцтва» — французькою й арабською мовами.

* Великі книгозбірні в Європі. За підрахунком аргентинського вченого д-ра Ернесто Шпан на першому місці щодо книгозбірень стоїть Німеччина. В її університетських книгозбірнях є 10,3 міл. томів — майже стільки-ж, скільки мають разом університети Франції, Англії та Італії. 160 найбільших німецьких книгозбірень мають 29,5 міл. томів.

* Біла раса в Китаї. Розкопки переведені в Китаї виявили, що колись там жив народ білої раси. Черепи знайдені при розкопках, подібні до черепів, одкопаних у Франції, Німеччині, а також і на Україні.

* Експедиція до Бразилії. Наприкінці минулого року з Нью-Йорку до Бразилії виїхав англійський полковник Фансет з двома синами. Експедиція має на меті досліджувати недосліджені місцевості Бразилії, де повинні бути старі міста, населені блондіями і індіанцями.

* Розкопки в Палестині. Крім проф. Макалістера та Гароу в Єрусалімі провадить розкопки археолог Вейль. Йому пощастило розкрити сліди ізраїльтянського кладовища, сліди фортеці на високому горбі, традиції, що встановлюють її місце й будову, а також стародавній водопровід, що оточував місто.

Англійські розкопки в Аскалоні призвели до відкриття будівлі Сенату й Перистилію, Ірода; в ньому поруч зі статуями «Перемог» й «Миру» знайдено статуї Ізиди та Аполлона.

Американці в Безоні знайшли три базальтових статуї єгипетських царів Сета I, Рамзеса II й Рамзеса III. Надто цінну знахідку являє статуя Рамзеса II, бо на ній разом із поетичним самопрославленням є надпис про те, що Рамзес вивіз семітів для того, щоб заснувати одноплемінне місто в Дельті. За іншим перекладом, мова йде тут власне про робітницю підкорених народів у місті — резиденції.

Розкопки довели також, що Безан з 1313 до 1176 до Р.Хр. був під владою єгипта. Знай-

дено сліди великої пожежі, що сталося пізніше, певне за часів Давидового полону (1000 років до Р.Хр.). Відсутність слідів ізраїльтянського панування пояснюється тим, що ізраїльтяни по звільненні міста оселились у монументальних єгипетських будівлях. За Елінської доби на єгипетському фундаменті було збудовано великий храм Діоніса.

Американська експедиція до Моаба та до Мертвого моря під керівництвом Альбрайта знайшла біля мертвого моря міцно захищений палац 7 великих монолітів, тисячі горнів та огорож, але жадних слідів міста не знайшла. Знайдені глики належать до 200 р. до Р.Хр. Альбrait гадає, що тут було якесь священне місце і що пілігрими ставили у священні дні свої намети під захистом фортеці.

Експедиція знайшла в Адері між містом і трьома монолітами перший моабітський храм, що належить, безсумнівно, до перед-елінської доби, може за 1100 р. до Р.Х., коли з'явилися тут моабіти.

* Розкопки в Болгарії. В осени минулого року гурток археологів знову розпочав перервані війною розкопки біля с. Мадара коло Шумена. Тут сподіваються знайти славетній «Мадарський конник», що в ньому є могила болгарського хана Омортага.

На чолі гуртка стоять Рафаїл Попов, проф. Г. І. Какаров, К. Шкопріл, д-р. І. Велков та І. Молов.

Розкопки дали вже цінні здобутки: знайдено пам'ятки доісторичних і пізніших культур. Як можна з усього міркувати, тут колись було велике місто. Поблизу, в долині було знайдено руїни стін, мозаїку, руїни стародавнього храму; недалеко-ж на горбі є руїни фортеці.

* Панамериканський конгрес. Наприкінці грудня й на початку січня в м. Лімі (столиця Перу) відбувся третій панамериканський науковий конгрес. У ньому брали участь усі латиноамериканські держави й Сполучені Штати. Конгрес було поділено на 9 лекцій, що охоплювали всі галузі науки й техніки: історію й антропологію, фізику й математику, металургію, геологію й прикладну хемію, інженерну штуку, медицину й біологію, зоологію, хліборобство, суспільні науки й економію, право, науку про виховання.

* Розкопки стародавнього міста на о-ві Криті. Дві французькі — археологи Марта Улі й де-Сосюр після довгочасних робіт скінчили частину розкопок стародавнього міста Малії, що було засноване року 2100 до Р.Х. й зруйноване через кілька століть.

У відкопаній частині міста були знайдені вулиці, фундаменти великих будинків, льохи, сходи й тераси.

* С кам'яні лі жу ки. Один китайський геолог знайшов під час вимірювальних робіт у китайській священній провінції Шантунче скам'янілого жука, що дуже гарно зхоронився. Знахідка належить до мілової доби існування зеленої кулі, тоб-то, до часів 15 мільйонів років тому. В порівнянні з сучасним жуком-гноймовиком на ньому не знайдено помітних одмін.

* Розкопки в Єгипті. Головний інспектор стародавніх пам'яток Артур Вейгал у своїй доповіді про розкопки останніх років, читаній у Віго, повідомив про знайдення алебастрової вази, що належить до часів 3.000 років тому. Ваза була напов-

нена якоюсь олією, по дослідженні виявилось, що це — рицинова олія. Але найцікавіше в даній знахідці є те, що в олії знайдено блощицю, що збереглася дуже гарно.

* Кіст ки ма му та. Під час земляних робіт у околицях Лондона робітники знайшли кістку мамута. Вони гадають, що знахідка належить до часів 10.000 років тому. На місці знахідки будуть переведені розкопки.

* Цінна геологічна знахідка. В одній печері західного Капленда (півд. Африка) проф. Дарт знайшов черепа, що цілком відповідає Дарвіновому Missing-link. Череп являє переходовий ступінь між цілком розвинутим шимпанзе й людиноподібною мавпою з о-ва Яви.